

2007 TÜRKİYE İLERLEME RAPORU

(Siyasi ve Ekonomik Kriterler'in İKV tarafından gerçekleştirilen resmi olmayan çevirisi)¹

1. GİRİŞ

1.1 Önsöz

Komasyon, Aralık 1997 tarihli Lüksemburg Avrupa Konseyi sonuç bildirgesi uyarınca, Konsey ve Parlamento düzenli olarak rapor sunmaktadır.

Türkiye'nin AB üyeliğine hazırlık yolunda kaydettiği ilerlemeye ilişkin bu rapor, geçen yıllardaki yapısını büyük ölçüde korumaktadır. Rapor;

- Türkiye ve Birlik arasındaki ilişkileri kısaca tanımlamaktadır;
- Türkiye'deki durumu üyeliğe ilişkin siyasi kriterler temelinde incelemektedir;
- Türkiye'deki durumu üyeliğe ilişkin ekonomik kriterler temelinde değerlendirmektedir;
- Türkiye'nin, üyelikten kaynaklanan yükümlülükleri üstlenebilme kapasitesini gözden geçirmektedir. Bunlar, Antlaşmalarda, ikincil mevzuatta ve Birliğin politikalarında belirtilen müktesebattır.

Rapor 1 Ekim 2006 ile Ekim 2007'nin başını kapsamaktadır. İlerleme, alınan kararlar, kabul edilen yasalar ve uygulanan tedbirler temelinde değerlendirilmiştir. Kural gereği, hazırlık aşamasında olan ya da Parlamento'nun onayını bekleyen yasalar veya önlemler dikkate alınmamıştır. Bu yaklaşım tüm raporlar arasında eşit bir tutum izlenmesini ve objektif bir değerlendirme yapılmasını sağlamaktadır.

Rapor, Komasyon tarafından toplanan ve incelenen bilgilere dayanmaktadır. Ek olarak, Türk hükümeti ve üye ülkelerin katkıları, Avrupa Parlamentosu raporları² ve çeşitli uluslararası sivil toplum kuruluşlarından gelen bilgiler de dahil olmak üzere birçok kaynak kullanılmıştır.

Komasyon, bu raporda yer alan teknik değerlendirmeye dayanarak, genişlemeye ilişkin tebliğinde³ Türkiye'ye yönelik ayrıntılı çıkarımlarda bulunmaktadır.

¹ Konunun bütünlüğünü korumak amacıyla orijinal metinde kullanılan ifadeler mümkün olduğunca sadık kalmıştır.

² Türkiye raportörlüğünü Ria Oomen Ruijten üstlenmiştir.

³ Genişleme Stratejisi ve Temel Güçlükler 2007-2008.

* Kıbrıs adasının tamamını temsil eden meşru bir hükümet bulunmadığı için Türkiye, metinde "Kıbrıs Cumhuriyeti" olarak anılan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ni tanımamaktadır. Metinde yer alan kavramlara sadık kalınması amacıyla "Kıbrıs Cumhuriyeti" ifadesi değiştirilmemiştir.

1.2 Kapsam

Aralık 1999 tarihli Helsinki Avrupa Konseyi'nde, Türkiye'ye AB üyelik statüsü verilmiştir. Türkiye ile katılım müzakereleri Ekim 2005 tarihinde açılmıştır.

Türkiye ile AET arasındaki Ortaklık Anlaşması 1963 yılında imzalanmış ve Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye ve AB, 1995 yılında bir Gümrük Birliği kurmuşlardır.

1.3 Türkiye - AB ilişkileri

Türkiye ile **katılım müzakereleri** devam etmiştir. Analitik hazırlık süreci son aşamaya ulaşmıştır. Bu aşamada, münferit müteahhüt fasıllarında müzakerelere başlanması için gereken hazırlık düzeyi, tarama raporları kapsamında değerlendirilmiştir. Toplam 33 raporun, 5'i Komisyon tarafından Konsey'e teslim edilmek üzere beklemekte, 6'sı ise Konsey'de tartışılmaktadır.

Aralık 2006 tarihinde Konsey, Türkiye'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'ne* yönelik kısıtlamaları ilgilendiren politika alanlarını kapsayan 8 fasılda müzakerelerin açılmamasına ve Türkiye'nin Ankara Anlaşması Ek Protokolü'nün bütünüyle uygulandığının Komisyon tarafından teyit edilmesine kadar hiçbir fasılın geçici olarak kapatılmamasına karar vermiştir.

Aynı zamanda Konsey, tarama sürecinin devam edeceğini ve daha önceden belirlenen prosedürler ve Müzakere Çerçevesi doğrultusunda teknik hazırlıkların tamamlandığı fasılların açılacağını vurgulamıştır. Şimdiye kadar 4 fasılda müzakereler açılmış (*Bilim ve Araştırma, Sanayi Politikası, İstatistik, Mali Kontrol*) ve 1 fasılda geçici olarak kapatılmıştır (*Bilim ve Araştırma*). Buna ek olarak AB Türkiye'yi, 14 fasılda müzakerelerin açılması için gereken tatmin edici hazırlık düzeyine ulaşılması için ilerleme gösterilmesi zorunluluğu konusunda bilgilendirmiştir.

AB ve Türkiye arasındaki **güçlendirilmiş siyasi diyalog** devam etmiştir. Haziran 2007 tarihinde Bakanlar düzeyinde, Mart ve Eylül 2007 tarihlerinde siyasi direktörler düzeyinde, siyasi diyalog toplantıları düzenlenmiştir. Bu toplantılarda, Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterleri kapsamında karşılaştığı zorluklar ve Katılım Ortaklığı önceliklerinin yerine getirilmesi yönünde gerçekleştirilen ilerlemenin gözden geçirilmesine odaklanılmıştır. Dış politika konuları da düzenli olarak tartışılmıştır.

AT ile Türkiye arasındaki ticaret, gümrük birliği çerçevesinde büyümesini sürdürmüş ve 2006 yılında 85 milyar Avro'ya ulaşmıştır; mevcut durumda Türkiye AB'nin yedinci ticaret ortağı konumundadır. Ulusal zorunlu ürün standartlarının azaltılması, bu olumlu eğilimi desteklemiştir. AB Türkiye'den, Kıbrıs'a* ilişkin

taşıma araçlarına getirilen kısıtlamalar da dahil, malların serbest dolaşımı üzerindeki tüm engellerin kaldırılmasını talep etmiştir. Türkiye, ticarete ilişkin teknik engeller, ithalat lisansları, devlet yardımları ve fikri mülkiyet haklarının uygulanması gibi bir takım taahhütleri yerine getirmemiştir. Türkiye'nin uzun zamandır uyguladığı büyükbaş hayvanlar, sığır eti ve diğer hayvansal ürünler üzerindeki yasağa ilişkin herhangi bir ilerleme kaydedilmemiştir.

AB, Katılım Ortaklığı çerçevesinde reform öncelikleri konusunda yetkililere yol göstermektedir. Reform öncelikleri alanındaki ilerleme teşvik edilmekte ve bu ilerleme Ortaklık Anlaşması kapsamında kurulan kurumlar tarafından izlenmektedir. Ortaklık Komitesi Mart 2007 tarihinde toplanmıştır. 8 sektörel alt-komite toplantısı, Kasım 2006 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

Türkiye ve AT arasında geri kabul anlaşmalarına ilişkin müzakerelerin bir başka turu Aralık 2006 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Konuya ilişkin bazı temaslar bu tarihten sonra da gerçekleştirilmiştir, ancak müzakereler konusunda herhangi bir ilerleme sağlanamamıştır. Türkiye ile vize kolaylığı anlaşması müzakereleri başlamamıştır.

Mali yardım ile ilgili olarak yeni Katılım Öncesi Mali Yardım kapsamında Türkiye'ye 2007 yılında 500 milyon Avro tahsis edilmiştir. Ulusal düzeyde tüm programlar için stratejik çok yıllık çerçeveyi belirleyen, 2007 – 2009 Çok Yıllı Belirleyici Planlama Belgesi Komisyon tarafından 30 Nisan 2007 tarihinde kabul edilmiştir. Buna ek olarak Türkiye, Katılım Öncesi Mali Yardım kapsamında bir dizi bölgesel ve yatay programdan yararlanmaktadır.

2007 yılında imzalanan ikili anlaşmayala, 2006 Türkiye Ulusal Programı kapsamında AB destekli projelere sağlanan 370 milyon Avro serbest bırakılmıştır. 2006 Ulusal Programı çerçevesinde 21,5 milyon Avro, AB – Türkiye Sivil Toplum Diyalogu kapsamında Eylül 2007 tarihinde seçilen projelere aktarılacaktır. Avrupa Komisyonu 2007 yılında, Türkiye'nin Topluluk Programları ve Ajanslarına katılımını finanse etmek için 62 milyon Avro ayırmıştır.

Katılım öncesi mali yardımların hazmedilmesi düşük hızla ilerlemektedir. Bu süreç, ara dönem kontrat teslim tarihlerinin belirlenmesi ile kolaylaştırılmaktadır. Ancak Türkiye'nin merkezi olmayan uygulama sistem kurumları halen zayıftır. Türkiye bunların güçlendirilmesi yönünde daha fazla çaba sarf etmek ve proje ile program döngülerinin kalite ve etkinliklerini daha fazla geliştirmek zorundadır.

2. GÜÇLENDİRİLMİŞ SİYASİ DİYALOG VE SİYASİ KRİTERLER

Bu bölüm, demokrasiyi güvence altına alan kurumların istikrarı, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı gösterilmesi ve korunmasını gerektiren Kopenhag siyasi kriterlerini karşılama yönünde Türkiye'nin gerçekleştirdiği ilerlemeyi incelemektedir. Aynı zamanda, uluslararası yükümlülüklere, bölgesel işbirliğine ve iyi komşuluk ilişkilerine gösterilen özeni izlemektedir.

2.1. Demokrasi ve hukukun üstünlüğü

Anayasa

10 Mayıs 2007 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) tarafından önerilen bir Anayasa reform paketini kabul etmiştir. Paket, Cumhurbaşkanının beş yıllık yenilenebilir dönemlerde halk oyu ile seçilmesini ve Cumhurbaşkanının görev süresinin beş yıldan dört yıla indirilmesini içermektedir. 21 Ekim 2007 tarihinde düzenlenen referandum ile bu reformlar kabul edilmiştir.

Ayrı bir Anayasa değişikliği ile, Parlamento'ya seçilebilme yaşı 30'dan 25'e düşürülmüştür. Yeni kural bir sonraki parlamento seçimlerine kadar uygulanmayacaktır.

Parlamento

Parlamento seçimleri 22 Temmuz 2007 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Seçimlere katılım oranı yüzde 83 düzeyindedir. Türk yetkililerinin daveti ile, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (AGIT/DKIHO), bir seçim değerlendirme misyonu yürütmüştür. AGIT/DKIHO tarafından yayımlanan basın açıklamasında, seçim sürecinin çoğulcu, şeffaf, profesyonel bir şekilde gerçekleştirildiği üzerinde durulmuştur. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nden bir heyet de, seçimleri izlemiş ve benzer sonuçlara varmıştır.

Seçimlerde yüzde 10'luk seçim barajını üç parti aşmış ve Parlamento'da temsil edilmeye hak kazanmıştır. Bunlar, oyların yüzde 46,6'sı ve TBMM'de 341 sandalye kazanan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), oyların yüzde 20,9'unu alan Cumhuriyet Halk Partisi (99 sandalye) ve oyların yüzde 14,3'ünü alan Milliyetçi Hareket Partisi'dir (MHP) (70 sandalye). 26 bağımsız adayda Meclis'e girmeye hak kazanmıştır. Bunlardan Demokratik Toplum Partisi (DTP) üyesi 20 milletvekili, kendi siyasi gruplarını oluşturmuştur. Bu sayede, Meclis'teki siyasi grup sayısı 4'e yükselmiştir. TBMM'de temsil edilen diğer partiler, 13 milletvekili ile Demokratik Sol Parti (DSP) ile birer milletvekili ile Büyük Birlik Partisi (BBP) ve Özgürlük ve Dayanışma Partisi'dir (ÖDP).

Yeni seçilen Meclis, ülkenin siyasi çeşitliliğini daha iyi temsil etmektedir. Ancak, Avrupa'daki parlamenter sistemler arasında en yüksek oran olan, yüzde 10'luk seçim barajının azaltılması tartışmaları devam etmiştir. Bu konu Ocak 2007 tarihinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde de ele alınmış ve mahkeme seçim barajının serbest seçim hakkını ihlal etmediği kararına varmıştır. Ancak en uygun temsilin sağlanması için, seçim barajının azaltılmasının arzu edildiği ifade edilmiştir.

Cumhurbaşkanı

Mayıs ayında Cumhurbaşkanı Sezer'in Cumhurbaşkanlığı süresinin tamamlanmasına ilişkin olarak, Nisan ayında Meclis yeni Cumhurbaşkanı'nı seçmek üzere bir araya gelmiştir. Meclis'te 27 Nisan 2007 tarihinde gerçekleştirilen oylamaların birinci turu, muhalefet partisi tarafından boykot edilmiş ve tek aday Dış İşleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Abdullah Gül, gerekli üçte iki çoğunluğu alamamıştır. Aynı gün Genel Kurmay Başkanlığı bir bildiri yayımlayarak, Cumhurbaşkanlığı seçimlerine müdahalede bulunmuştur (*bkz. güvenlik güçlerinin sivil denetim*).

Ana muhalefet partisi CHP'nin Anayasa Mahkemesi'ne başvurusunu takiben Mahkeme, 1 Mayıs 2007 tarihinde gerekli üçte iki çoğunluğun sağlanmadığı gerekçesiyle oylamayı geçersiz saymıştır (*bkz. yargı sistemi*). Yeni bir oylama düzenlenmiş ancak üçte iki çoğunluk sağlanamamıştır. Sayın Gül, adaylıktan çekilmiş ve süreç iptal edilmiştir. Bu, Türk Anayasası'nda belirtildiği üzere, erken seçimleri tetiklemiştir.

Ağustos ayında yeni seçilmiş Meclis, 339 oy ile üçüncü tur oylamalarda Sayın Gül'ü Cumhurbaşkanı olarak seçmiştir.

Cumhurbaşkanı Sezer, başta Ombudsmanlık Yasası, Vakıflar Kanunu ve Özel Öğretim Kurumları Kanunu olmak üzere, veto hakkını siyasi reformlara ilişkin bazı kanunlarda kullanmıştır. Cumhurbaşkanı ayrıca Ombudsmanlık Yasası için Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuştur. Cumhurbaşkanı ve Hükümet arasındaki gerginlik, siyasi reformlar alanındaki çalışmalarını yavaşlatmıştır.

Hükümet

Genel seçimleri takiben, Başbakan Erdoğan tarafından tek partili bir AKP hükümeti kurulmuş ve 5 Eylül 2007 tarihinde yeni Hükümet Meclis'ten güven oyu almıştır. Hükümet programı, reformların devam ettirilmesine ilişkin güçlü taahhütler içermektedir. Hükümet, temel haklar alanında Türkiye'nin uluslararası standartlar ile tam olarak uyumlaştırılmasını amaçlayan kapsamlı anayasa reformlarını uygulamayı öngörmektedir. Hükümet, Nisan 2007 tarihinde sunulan AB Katılımı için Yol Haritası'nın uygulanmasına

yönelik niyetini tekrarlamıştır. Yol Haritası, Bakanlıklara AB müktesebatının uyumlaştırılması konusunda yol göstermekte ve 2007 - 2013 yılları arasında kabul edilecek ve uygulanacak birincil ve ikincil mevzuatın uyumlaştırılmasını kapsamaktadır. Bakanlıklar arası Reform İzleme Grubu Eylül ayında toplanmıştır.

Yeni Hükümette, Dışişleri Bakanlığı AB ile katılım müzakerelerinden sorumlu olmaya devam etmektedir. Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (ABGS), Dışişleri Bakanlığı bünyesine alınmış ve özellikle siyasi kriterler, mali işbirliği ile fasıllar itibariye yürütülen müzakereler olmak üzere, koordinasyon rolü üslenmeye devam etmektedir. Eylül 2007 tarihinde ABGS ve Devlet Planlama Teşkilatı, Yol Haritasının uygulanmasına yönelik üç aylık bir ilerleme değerlendirmesi yayımlayacaktır. Ancak, ABGS'nin sorumluluklarının önemli ölçüde arttığı göz önünde tutularak personel ve kaynaklarının orantılı bir şekilde güçlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu alanda atılan adımlar sınırlı düzeyde olmuştur.

Genel olarak, özgür ve adil parlamento seçimleriyle Türkiye, Nisan ayında gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçimlerini takip eden siyasi ve anayasal krizleri çözmüştür. Seçimler hukuk devleti ve uluslararası demokratik standartlar ile uyum içerisinde gerçekleştirilmiştir. Seçimlere katılım yüksek ve yeni Meclis Türkiye'nin siyasi çeşitliliğini büyük ölçüde temsil etmektedir. Ağustos ayında gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçimleri düzgün bir şekilde ve Anayasa ile uyum içerisinde tamamlanmıştır. Yeni Hükümet, AB odaklı bir reform gündemi oluşturmuş ve sunmuştur.

Kamu Yönetimi

Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, her bakanlık bünyesinde mali kontrolden sorumlu 'strateji geliştirme birimleri'ne uygun şekilde personel alımının kolaylaştırılmasına yönelik olarak Nisan 2007'de değiştirilmiştir. Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun uygulanması yönünde ileriye doğru atılmış bir adım olarak Hükümet, Ekim 2006 tarihinde yaklaşık 600 kişiyi yerel yönetimlere yönelik iç denetim personeli olarak görevlendirmiştir.

Ayrıca Hükümet Ekim 2006'da, kent konseyleri oluşturulması yönünde bir düzenleme kabul etmiştir. Bu konseyler Belediyeler Kanunu ile zorunlu hale getirilmiş ve yerel düzeyde sahiplenme ile belediye yönetimine katılımın artırılmasına yönelik platformlar olarak hizmet vereceklerdir. Personel alımına ilişkin olarak, belediyeler ve il özel idarelerinin personel istihdamı hakkındaki genel ilkeler sırasıyla Şubat ve Haziran 2007'de kabul edilmiştir.

Türkiye, düzenlemelerin iyileştirilmesine ilişkin ilerleme kaydetmiştir: Hükümet, Nisan 2007'de, Düzenleyici Etki Analizi'nin (DEA) uygulanmasına ilişkin bir genelge yayımlamış ve düzenlemelerin kalitesini

iyileştirmeye yönelik DEA yönlendirici ilkelerini kabul etmiştir. Bürokrasinin ve idari yükün azaltılmasına ilişkin Kasım 2006'da illerde ve bölge illerinde oluşturulan 'tek durak' ofisleri, çeşitli kamu hizmeti talebinde bulunan vatandaşların üzerine düşen idari yükün azaltılmasını amaçlamaktadır. Ayrıca, sadeleştirme çalışmaları kapsamında, güncelliğini yitirmiş 1,085 hükümet genelgesi Ocak 2007'de yürürlükten kaldırılmıştır. E-Hükümet uygulamalarının kullanıcı-dostu olması büyük oranda iyileştirilmiştir.

Ancak, Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu'nun (Ombudsman), Kasım 2006'da Anayasa Mahkemesi tarafından askıya alınması ve kanunun uygulanmasının durdurulması nedeniyle Türkiye'nin halen Ombudsmanlık sistemini oluşturması gerekmektedir.

Merkezi idarenin reformunu ve yerel idarelere yetki devrini amaçlayan Kamu Yönetimine ilişkin Çerçeve Kanun'un kabul edilmesine yönelik herhangi bir ilerleme kaydedilmemiştir. Ayrıca, yerel idarelere daha fazla mali kaynak aktarımına ilişkin herhangi bir ilerleme kaydedilmemiştir.

Kamu hizmeti reformunun önemli bir konu olarak kabul edilmesine rağmen, Kamu Hizmetine ilişkin kapsamlı bir kanun taslağı Meclis'e gönderilmemiştir. Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun bütünüyle uygulanması ve bürokrasinin azaltılmasına yönelik kapsamlı bir strateji geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Genel olarak, kamu idaresinin ve kamu hizmeti sisteminin yasal açıdan reformuna ilişkin ilerleme kaydedilmiştir. Kilit konular olmayı sürdüren uygulama ve kapasite geliştirme açısından sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Yerel yönetimlere yetki devri ile yerel yönetimlere yönelik mali kaynakların artırılmasının yanı sıra bürokrasinin azaltılması, şeffaflığın artırılması ve hesap verebilirlik mekanizmalarının güçlendirilmesine önem verilmelidir.

Güvenlik güçlerinin sivil denetimi

Ordunun kamuoyuna yönelik açıklamaları ve siyasi sürece müdahale etme çabalarına rağmen, Bahar 2007'de yaşanan anayasa krizi, demokratik sürecin üstünlüğünü teyit etmiştir.

Milli Güvenlik Kurulu (MGK), yeni rolüne uygun olarak toplanmaya devam etmektedir. Büyükelçi Burcuoğlu Eylül'de yeni Genel Sekreter olarak görevlendirilmiştir. MGK'nın toplam personel sayısı 408'den 224'e ve askeri personel sayısı 26'dan 12'ye düşürülmüştür.

Ancak Silahlı Kuvvetler, siyaseti önemli ölçüde etkilemeye devam etmektedir. Silahlı Kuvvetlerin üst düzey üyeleri Kıbrıs, laiklik ve Kürt meselesi dahil olmak üzere iç ve dış politika meselelerinde kamuoyuna yönelik açıklamalarını artırmıştır. Çeşitli olaylarda, Genelkurmay, kamuoyunda Hükümet açıklamaları veya kararlarına yönelik tepki vermiştir. Genelkurmay, kendi internet sitesinde yayımladığı bildiriye, ülkede laikliğin zayıflatılması iddialarından endişe duyduğunu ifade etmiş ve Nisan 2007'de Cumhurbaşkanlığı seçimlerine doğrudan müdahalede bulunmuştur.

Silahlı Kuvvetlerin üst düzey üyeleri, birçok defa, özellikle güvenlik ve azınlık hakları konularında, Türkiye'de akademik araştırma ve kamuoyu tartışmalarını sınırlama girişiminde bulunmuştur. Ayrıca ordu, bazı durumlarda, basını hedef almıştır (*bkz. ifade özgürlüğü bölümü*).

1997 yılında imzalanmış Emniyet-Asayiş Yardımlaşma Birlikleri (EMASYA) adlı gizli protokol halen yürürlükte bulunmaktadır. Genelkurmay Başkanlığı ve İçişleri Bakanlığı arasında imzalanan bu Protokol, iç güvenlik meseleleri söz konusu olduğunda belirli koşullarda sivil yetkililerin talebi olmaksızın askeri operasyonlar düzenlenmesine olanak tanımaktadır.

Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu ve Milli Güvenlik Kurulu'na ilişkin yasada herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Bu yasalar, Türk ordusunun rolü ve görevlerini belirlemekte ve milli güvenliği geniş anlamda tanımlayarak orduya geniş hareket sahası tanımaktadır. Sivil faaliyetlerde bulunması halinde, Jandarma üzerindeki sivil kontrolün artırılmasında herhangi bir ilerleme kaydedilmemiştir.

Askeri bütçe ve harcamalarda Parlamento denetiminin güçlendirilmesi açısından herhangi bir ilerleme kaydedilmemiştir. Meclis Plan ve Bütçe Komisyonu askeri bütçeyi sadece genel olarak gözden geçirmektedir. Programları ve projeleri incelememektedir. Ayrıca, bütçe dışı fonlar Parlamento denetimine tabii değildir.

Denetime ilişkin olarak Anayasa uyarınca Sayıştay, askeri harcamalar ve askeri malların dış denetimini sonradan yapabilmektedir. Ancak Sayıştay Kanunu'nun henüz kabul edilmiş olmaması nedeniyle Sayıştay, askeri malların denetimini yapamamaktadır. Ayrıca güvenlik kurumlarının iç denetimini sağlayan, 2003 tarihli Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun tam olarak uygulanması gerekmektedir.

Genel olarak, denetime ilişkin, ordu üzerinde tam sivil denetleme işlevinin ve savunma harcamalarında Parlamento gözetiminin sağlanmasında herhangi bir ilerleme kaydedilmemiştir. Aksine, reform gündemi dahil olmak üzere, ordunun yetki alanı dışında kalan konularda kamuoyuna yönelik açıklamalar yapma eğilimi artmıştır.

Yargı Sistemi

Aralık 2006'da Türk Ceza Kanunu (TCK) ve Ceza Muhakemesi Kanunu'nda (CMK) yapılan değişikliklerle yargının etkililiği açısından ilerleme kaydedilmiştir. Bu değişiklikler ile, uzlaşmaya ilişkin hükümler basitleştirilirken, savcıların dava açmadaki takdir yetkisi artırılmıştır. Ceza Muhakemesi Kanunu'yla 3 yıl veya 3 yıldan az mahkumiyet gerektiren suçlarda tutuklamaya bir alternatif olarak uygulamaya koyulan yargı denetimi, tatmin edici şekilde işlemeye başlamıştır. Gözaltı, uygulamada ilerleme kaydedilen alanlardandır: 1298 kişinin istihdam edildiği 133 gözaltı merkezi, Kasım 2006'dan bu yana tam işlerlik kazanmıştır.

Yargının bilgi teknolojileri aracılığıyla modernleştirilmesi çabalarına devam edilmiştir. Hakimler, Ulusal Yargı Ağı Projesi'nde (UYAP⁴) dava işlemlerine ilişkin olumlu sonuçlar bildirmiştir; avukatların portalı ise bu ağa Mart'ta dahil edilmiştir. 864 hakim ve 476 savcı raporlama döneminde görevlendirilmiştir. 2005 yılında 409 milyon Avro olan yargıya ayrılan fon, 2006 yılında 482 milyon Avro'ya çıkarılırken bunun 2007 yılının sonuna kadar 865 milyon Avro'ya ulaşması planlanmaktadır. Mayıs 2007'de, bölgesel temyiz mahkemeleri için dokuz yer belirlenmiş ve coğrafi yetki alanları yasal gerekliliklere uygun olarak tanımlanmıştır.

Ancak, yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığına ilişkin endişeler devam etmektedir. Nisan'da yeni Cumhurbaşkanı'nın seçilmesine ilişkin olarak Anayasa Mahkemesi, dört oya karşı yedi oy ile çoğunluk sağlayarak, birinci ve ikinci tur Cumhurbaşkanlığı seçimi için Parlamento'da 2/3'lük çoğunluğun (367 milletvekili) gerekli olduğuna hükmetmiş ve ilk tur oylamayı iptal etmiştir. Bu karar, güçlü siyasi tepkilere ve Anayasa Mahkemesi'nin bu kararı alırken tarafsız davranmadığı yönünde iddialara neden olmuştur. Bu olayda ve Cumhurbaşkanı'nın Parlamento tarafından seçilmesine ilişkin, Mahkeme üçte birlik engelleyici azınlık kavramını oluşturmuştur.

Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, Kasım ayındaki nihai kararında, Şemdinli davasına ilişkin iddianameyi hazırlayan savcuyu meslekten ihraç etmiştir⁵. Van'daki İlk Derece Mahkemesi, Yargıtay'ın davanın suç oluşturmadığını karara bağlamasının ardından, dava hakkında yeni bir inceleme başlatmıştır. Yargıtay ayrıca, davanın askeri mahkeme yetkisine girdiğine hükmetmiş, fakat bu karar İlk Derece Mahkemesi tarafından reddedilmiştir.

Yüksek mahkeme hakimlerinin görevlendirilmesine ilişkin gerilimler yaşanmıştır. Birkaç ay boyunca, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, Adalet Bakanlığı ve Müsteşarlığı'nın toplantılara katılmaması

⁴ UYAP bir e-adalet bilgi sistemidir.

⁵ Şemdinli davası

nedeniyle, Yargıtay ve Danıştay'daki boş görevlere hakim atayamamıştır. Bu konu sonunda çözümlenmiş ve seçimler Nisan'da yapılmıştır.

Genel olarak, kabul edilen mevzuatın uygulanması ve bilgi teknolojilerinin kullanımının sürdürülmesiyle yargının etkililiğine ilişkin ilerleme kaydedilmiştir. Ancak, hükümet ve yargı arasındaki ilişkilerdeki gerilim, sistemin düzgün ve etkili işleyişini kolaylaştırmamaktadır. Yargının bağımsızlığını ve tarafsızlığını güçlendirmek için daha fazla çaba sarf edilmesi gerekmektedir. Son olarak, yargıya yönelik genel bir Ulusal Reform Stratejisi veya bunu uygulamak için bir plan bulunmamaktadır (*bkz. Fasil 23 - Yargı ve Temel Haklar*).

Yolsuzlukla mücadele tedbirleri

Yolsuzlukla mücadeleye ilişkin halihazırda uygulanan sistemde, Başbakanlık politika tanımı ile uluslararası kurumlarla koordinasyonu yürütme sorumluluklarını, Şeffaflığın Artırılması ve Kamuda Etkin Yönetimin Geliştirilmesi için Bakanlar Komitesine devretmiştir. Başbakanlık Teftiş Kurulu bu Komiteye teknik ve idari destekte bulunmakla görevlendirilmiştir.

Genelkurmay Askeri Mahkemesi, ilk defa görevde olan bir teğmeni yolsuzluk nedeniyle hapse mahkum etmiştir. Sekiz subay ilaveten hüküm giymiştir. İhale verme usulünde varolan usulsüzlüklerden dolayı eski Enerji Bakanı Yüce Divan tarafından tecilli hapis cezasına mahkum edilmiştir. Özellikle yerel yönetimlerde yaşanan yolsuzluk vakaları, medya tarafından sıklıkla ele alınmıştır.

Ancak bazı konulara değinilmesi gerekmektedir. Sayıştay Kanunu'nun kabul edilmesine ilişkin herhangi bir ilerleme sağlanmamıştır. Buna ek olarak, Parlamento nezdinde bir devlet daireleri harcama komitesi bulunmadığından, Parlamento devlet harcamaları üzerinde etkin gözetim yürütememektedir.

Siyasi parti ve seçim kampanyalarının finansmanına ilişkin, genişletilmiş mevzuat geliştirilmesi, şeffaflığın sağlanması ve milletvekilleri ile kamu görevlilerinin kapsamlı dokunulmazlıklarının sınırlandırılmaları halen önemli konulardır. Ahlaki İlkeler Kanunu'nun kapsamının Meclis üyelerine, akademisyenlere ve askeri ile adli organlara genişletilmesinde hiçbir ilerleme sağlanmamıştır.

Yolsuzluğa karşı bir stratejinin geliştirilmesinde ilerleme kaydedilmemiştir. Yolsuzluğa karşı politika ve faaliyetleri geliştirecek ve değerlendirecek olan bir merkezi kurumun kurulması büyük önem taşımaktadır. Teftiş kurulları gibi yolsuzluk ile mücadelede faaliyet gösteren kurumlar güçlendirilmemişlerdir. Hiçbir devlet kurumu, yolsuzluğa ilişkin veri ve istatistik toplamaktan sorumlu değildir.

Genel anlamda, yolsuzluk yaygındır ve yolsuzluk ile mücadelede sınırlı ilerleme sağlanmıştır. Yolsuzlukla mücadeleye ilişkin bir politikanın kabul edilmesi, uygulamalar arasında eşgüdüm sağlayacak merkezi bir birimin kurulması ile güçlendirilmiş yasaların geliştirilmesi gerekmektedir (*bkz. Fası 23 - Yargı ve Temel Haklar*).

2.2. İnsan Hakları ve Azınlıkların Korunması

Uluslararası insan hakları hukukunun gözetilmesi

Türkiye **insan haklarına ilişkin hukuki araçların onaylanmasına** dair olarak, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) denetim sistemini değiştiren AİHS 14 no'lu Protokolü Ekim 2006 tarihinde imzalamıştır. 2004 tarihinde imzalanan Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi'nin Birinci İhtiyari Protokolü, Kasım 2006 tarihinde onaylanmış ve Şubat 2007 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu Protokol insan haklarının ihlali durumunda bireylerin Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesine başvuruyu kabul etme ve şikayetleri değerlendirme yetkisini kabul etmektedir.

Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi, Aralık 2006 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabulü sonrasında, Mart 2007 tarihinde imzalanmıştır.

İşkenceye Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi İhtiyari Protokolü (OPCAT) Eylül 2005 tarihinde imzalanmış fakat henüz onaylanmamıştır. Türkiye AİHS'in üç ek Protokolünü henüz onaylamamıştır.

Raporun hazırlanma sürecinde **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi** (AİHM), Türkiye'nin AİHS hükümlerinin en az birini ihlal etmiş olduğu yönde 330 adet karar almıştır. 1 Eylül 2006 ile 31 Ağustos 2007 tarihleri arasında AİHM'e yapılan yeni başvuruların sayısı, geçen sene aynı süre zarfında içerisinde yapılmış olan başvurulardan iki kat daha fazladır. Bu yeni başvuruların üçte ikisinden fazlası adil duruşma hakkı ile mülkiyet haklarının korunmasına ilişkindir. Yaşam hakkı ve işkence yasağı bazı davalarda anılmaktadır.

Geçmiş dönemlerde yapılan reformlar, AİHM kararlarının uygulanmalarına ilişkin olumlu sonuçlar doğurmuştur. Raporun hazırlanma sürecinde Bakanlar Komitesi, Terörle Mücadele Yasası'nın eski 8. maddesi (ifade özgürlüğü) çerçevesinde hükmedilen mahkûmiyetlere ilişkin AİHM kararları ve siyasi partilerin kapatılmalarına ilişkin davalar dahil olmak üzere birkaç davayı kapatmıştır.

Ancak halihazırda büyük sayıda AİHM kararının Türkiye tarafından uygulanması beklenmektedir. Bazı kararlar genel kanunî önlemlere ilişkindir. Bu önlemlere ifade özgürlüğü üzerindeki yasal kısıtlamalar ve Türk Hukuku çerçevesinde bazı durumlarda ulusal yargılama usullerinin yeniden açılmalarının önlenmesi dahildir. Bakanlar Komitesi ayrıca dini görüşleri veya vicdani nedenlerden dolayı askerliklerini yapmak istemeyen kişilerin durumlarının AİHS hükümlerine uygun şekilde düzenlenmelerine ilişkin olarak, Türkiye tarafından öngörülen önlemler hakkında bilgi beklemektedir.

Bakanlar Komitesi önünde halihazırda incelenmekte olan ve uygulama önlemleri alınması beklenen davalar güvenlik güçlerinin faaliyetlerinin denetimi ve kötü muameleye karşı etkin düzenlenmelere ilişkindir. Bu davalar 1990'ların ilk yarısında terörle mücadele çerçevesinde süregelen ihlallere ilişkindir, fakat bazıları polis güçlerinin olağan faaliyetleri çerçevesinde süregelmış olaylar ile bağlantılıdır. Kararların alınmış olduğu tarihten bu yana, bazı olumlu yasal reformlar yapılmıştır. Komite çözüm bekleyen diğer konuları takip etmektedir.

Kıbrıs* vs. Türkiye davasında, Bakanlar Komitesi Nisan ayında yapılan toplantıda eğitim hakkı ile din özgürlüğüne ilişkin ihlalleri ile ilgili incelemelerin kapatılması kararını almıştır. Kıbrıs'ın kuzey kısmında Kıbrıslı Rumların mülkiyet hakları üzerindeki kısıtlamalar ve kayıp şahıslara ilişkin konular halen incelenmektedir.

Kıbrıs'ta* mültecilerin mülkiyet haklarına ilişkin olarak⁶ Mahkeme'nin Xenidis Arestis davasında Aralık 2006 tarihli kararında, yeni tazmin mekanizmasının Mahkeme'nin belirtmiş olduğu şartları ilke olarak yerine getirdiğine hükmedilmiştir. Fakat Mahkeme düzenlemenin tüm ilgili konularda etkinliğini incelememiştir.

Genel anlamda Türkiye uluslararası insan hakları belgelerinin onaylanması ve AİHM kararlarının uygulanmasında ilerleme kaydetmiştir. Fakat İşkenceye Karşı BM Sözleşmesinin İhtiyari Protokolünün onaylanması gerekmektedir ve AİHS çerçevesinde tüm yükümlülüklerinin yerine getirilmesi için Türkiye'nin daha fazla çaba sarfetmesi gerekmektedir.

İnsan haklarının teşvik edilmesi ve uygulanması alanında, Başbakanlık nezdindeki İnsan Hakları Başkanlığı ile 931 İnsan Hakları Kurulu, 2006 yılında geçmiş yıllardan daha fazla başvuru almıştır. İnsan Hakları Kurulları tarafından nezarethane ziyaretleri ve devlet destekli sosyal hizmetler devam etmiştir.

Ancak bu kurumların faaliyetlerine ilişkin kamu bilincinde artış sağlanması ve personel alımı başta olmak üzere, uygun kaynakların dağıtılması gerekmektedir. Bazı STK'lar, İnsan Hakları Kurullarının bağımsız

⁶ Bakınız Bakanlar Komitesi'nin 17 Ekim 2007 tarihinde değerlendirmiş olduğu Loizidou vs. Turkey davası (Başvuru no. 15318/89)

olmadığı gerekçesi ile söz konusu kuruma katılmamaktadırlar. Ayrıca İnsan Hakları Danışma Kurulu (STK'lar, uzmanlar ve Bakanlık temsilcilerinden oluşmaktadır) Ekim 2004'te yayımlanmış olan bir Azınlık Hakları Raporundan sonra bir daha çalışmamıştır. Bu raporun iki ana yazarına ilişkin yasal işlem başlatılmıştır. İlk beraat kararı Yargıtay tarafından Eylül 2007'de iptal edilmiş ve temyiz süreci ise halen sürmektedir.

Genel olarak, insan haklarının kurumsal çerçevesinin geliştirilmesine ilişkin daha fazla çaba sarfedilmesi gerekmektedir.

Medeni ve siyasi haklar

İşkenceye karşı sıfır tolerans politikası kapsamında düzenlenen yasal uygulamalar olumlu etki doğurmaktadır. İhbar edilmiş olan **ışkence ve kötü muamele** vakalarında düşüş eğilimi doğrulanmıştır. Avukatlara erişime ilişkin düzenlenmiş olan reformlar olumlu etkiler doğurmuştur (*bkz. yargıya erişim*). Türkiye iddia edilen tüm kötü muamele vakalarında tıbbi inceleme sisteminin güçlendirilmesine ilişkin çabalarını devam ettirmiştir. Türkiye'deki adli tıp merkezlerinin sayısı artırılmış ve Adli Tıp Kurumu İstanbul Protokolü'nün⁷ uygulanmasına ilişkin bir proje başlatmıştır.

Ancak, özellikle tutuklama esnasında ve nezarethanelerin dış bölümlerinde hala işkence ve kötü muamele vakaları ihbar edilmektedir. İşkenceye Karşı BM Sözleşmesinin İhtiyari Protokolü'nün kabulü beklenirken, tutuklu evlerini bağımsız olarak denetleyen bağımsız ulusal organlar bulunmamaktadır.

Hukuki danışman yokluğunda alınan veya yargıç önünde onaylanmayan ifadeler, Ceza Muhakemeleri Kanunu tarafından yasaklanmıştır. Ancak Yargıtay bu ifadelerin kullanım yasağının geçmişe dönük etkisi olmadığını vurgulamıştır. Davalının kötü muamele iddialarında bulunmuş olmasına rağmen, alt mahkeme dava dosyasında bu kanıtları çıkartmamıştır.

Adalet Bakanlığı nezdinde faaliyet gösteren Adli Tıp Kurumu'nun bağımsızlığının güçlendirilmesi ve tıbbi raporlarının kalitesinin artırılması gerekmektedir. Ayrıca tıbbi incelemeler bazen kolluk kuvvetlerinin varlığında yapılmaktadır. İşkence ve kötü muamele mağdurları genellikle STK'lar tarafından verilen rehabilitasyon hizmetlerine güvenmektedirler. Bu unsur kısmen işkence ve kötü muamele mağdurları için devlet destekli hizmetlerin varolmaması ve erişilmez olmalarından kaynaklanmaktadır.

⁷ İstanbul Protokolü: İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı, Aşağılayıcı Muamele veya Cezaların Etkili Biçimde Soruşturulması ve Belgelendirilmesi için El Kılavuzu, 9 Ağustos 1999 tarihinde Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komiserine sunulmuştur.

İnsan hakları ihlallerinde kişisel dokunulmazlıkla mücadele sorun olmaya devam etmektedir. Güvenlik güçleri tarafından insan hakları ihlalleri iddialarının hızlı, bağımsız ve tarafsız şekilde araştırılmasında eksiklik bulunmaktadır. Ayrıca, işkence ve kötü muamele iddialarının adli takibatı etkin yargılama usulleri ya da bu usullerin kötüye kullanılması nedeniyle gecikmektedir.

Genel olarak, Türk hukuku işkence ve kötü muameleyle ilişkin kapsamlı bir koruma içermektedir. Bununla birlikte, özellikle tutuklama öncesinde bu tür vakalar halen meydana gelmektedir. Kişisel dokunulmazlıkla mücadele sorun olarak devam etmektedir. Türkiye'nin, güvenlik güçleri mensuplarının insan hakları ihlalleri iddialarını daha derinlemesine incelemesi gerekmektedir.

Adalet erişim alanında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Tutukluların avukata erişimi konusunda raporlama döneminde ilerleme kaydedilmiştir. Raporlar, kentsel bölgelerde tutukluların çoğunun, tutuklama sonrasında bir avukatla görüştiklerini ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte, avukata erişim düzeyi ülke içinde ve işlenen suçta göre farklılık göstermektedir. Güvenlik güçleri tutuklulara kanunda belirtildiği şekilde her zaman avukata derhal erişim imkanı tanımamışlardır. Kırsal bölgelerde ve özellikle ülkenin Güneydoğusunda, davalıların kentsel bölgelerde olduğu şartlardakine benzer şekilde avukata erişim sağlayamadıkları çok sayıda vaka meydana gelmiştir. Mevcut yasal çerçevede davalılar hüküm giydikleri takdirde avukatlık ücretini ödemek zorundadırlar.

Aralık 2006'da kabul edilen Ceza Usul Kanunu'nda yapılan değişiklikler, bir savunma avukatının ücretlendirilmesine ilişkin yeni bir sistem getirmiştir. Yeni sistem uyarınca, bir savunma avukatının zorunlu ücretlendirilmesini gerektiren hükümler geçmişe göre daha sınırlıdır. Yeni sistemin uygulanmasına ilişkin olarak, Hükümetle olan anlaşmazlık ve yeni hükümlere itirazla avukatların atanmasının askıya alınması üzerine Barolar Birliği Hükümet ile anlaşmaya varmış ve sistem tekrar çalışmaya başlamıştır.

Hapishanelerin fiziki altyapısının iyileştirilmesinin yanı sıra personelin eğitimi devam etmektedir. F tipi yüksek güvenlik gerektiren hapishanelerle ilgili olarak, hapishanede bulunanlar için ortak faaliyetlere ilişkin tespit edilen sorunların ilan edilmesi amacıyla bir genelge yayımlanmıştır. Hapishaneler, Ceza Kurumları ve Gözaltı İzleme Birimleri ile BM kurumları ve Avrupa Konseyi İşkenceyi Önleme Komitesi tarafından gerçekleştirilen ziyaretler ile devamlı olarak denetlenmektedir.

Bununla birlikte, hapishanelerdeki önemli sorunlar şunları içermektedir: Aşırı kalabalık olmaları, ortak yaşam faaliyetlerine ilişkin hükümlerin tutarlı olarak uygulanmaması, mahkumların yazışmaları üzerindeki kısıtlamalar, yetersiz sağlık ve psikiyatri kaynakları. Ayrıca sivil ve askeri hapishaneler bağımsız ulusal

kurumların izlemesine açık değildir. İşkenceye İlişkin Birleşmiş Milletler İsteğe Bağlı Protokolü'nün imzalanması askıya alınmıştır.

Ağırlaştırılmış müebbet hapse mahkum kişilere ilişkin, hücre hapsine yönelik hükümler yürürlüktedir. Bu tür bir usul en kısa zamanda uygulanmalı ve ilgili mahkumun bireysel risk değerlendirmesine dayandırılmalıdır. Ayrıca hapishane personeli tarafından kötü muamele vakaları meydana gelmiştir.

İfade özgürlüğüne ilişkin olarak (medya da dahil olmak üzere), Türk toplumu tarafından hassas karşılanan ve geniş bir alanı kapsayan birçok konu, medyada açık bir şekilde tartışılmaya devam etmiştir.

Ancak, yeni Ceza Kanunu'nun bazı hükümleri uyarınca şiddet içermeyen düşüncelerin ifade edilmesinin kovuşturulması ve mahkumiyetle sonuçlanması ciddi endişe uyandırmaktadır. Mahkum edilen kişilerin sayısı 2006'da 2005 yılına göre yaklaşık iki kat artmıştır ve 2007'de mahkumiyetlerin sayısında daha fazla artış meydana gelmiştir. Söz konusu cezaların yarısından fazlası Türk Ceza Kanunu uyarınca ve özellikle 301. madde olmak üzere Türklük, Cumhuriyet ve devletin kurumları ve kuruluşlarına hakareti cezalandıran hükümler uyarınca verilmiştir. 2006 yılında 301. maddeye ilişkin Yargıtay tarafından getirilen kısıtlayıcı içtihat yürürlüktedir. Fikirlerin şiddet içermeyen şekilde ifadesi diğer mevzuat hükümlerine de⁸ uygulanmaktadır ve bu ifade özgürlüğünü sınırlayabilmektedir. Terörle Mücadele Yasasının ifade özgürlüğüne muhtemel etkisi sorun teşkil etmektedir.

Tarihi konulara ilişkin şiddet içermeyen fikirlerini ifade ettiği için bazı cezai suçlar ile isnat edilen Ermeni kökenli Türk gazeteci Hrant Dink, Ocak 2007 tarihinde uğradığı suikast sonucu öldürülmüştür. Ölümü Türk toplumunda dayanışma hareketine yol açarken, aynı zamanda faileri destekleyen beyanlar da olmuştur. Hrant Dink'in failerinin yargılanmasına ilişkin dava, 2 Temmuz'da başlamıştır ve dava halen devam etmektedir. Başta polis ihmali iddiaları da olmak üzere kapsamlı soruşturmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

İnsan hakları savunucuları, gazeteciler ve akademisyenlerine yönelik adli takibat ve tehditlerin yarattığı ortam, akademik alan da dahil olmak üzere ülkede oto-sansür uygulanmasına yol açmıştır. Askeri konularda birçok makale yayınlayan haftalık gazete Nokta, sahibinin kararıyla Nisan 2007'de yayını durdurmuştur. Bunu takiben, Genelkurmay Askeri Yargıcı adına hareket eden savcının talimatıyla gazetenin merkezine polis tarafından baskın düzenlenmiştir. Askeri konularda gazetecilerin özgürlüğü Genelkurmay tarafından orduyu eleştiren gazetecilerin askeri resepsiyon ve brifinglere katılmalarının reddedilmesini bildiren bir iç andıç ile sınırlandırılmıştır.

⁸ Türk Ceza Kanunu'nun kamu düzenine karşı işlenen suçlara ilişkin 215., 216., 217. ve 220. maddeleri Kürtlere yönelik konularda kullanılmıştır.

Genel olarak şiddet içermeyen fikirlerin ifadesine karşı adli kovuşturma ve mahkumiyetler ve gazetelere karşı hareketler, Türk hukuk sisteminin Avrupa standartları doğrultusunda ifade özgürlüğünü tam olarak garanti etmediğini ortaya koymaktadır. 301. madde ve Türk Ceza Kanunu'nun ifade özgürlüğünü sınırlayan diğer hükümleri, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve AİHM'nin içtihat hukuku düzeyine getirilmelidir.

Toplanma özgürlüğünün yasal çerçevesi Avrupa standartları ile aynı çizgidedir. Yurttaşlar bu hakkı birçok durumda kurumlar ya da güvenlik güçlerinin müdahalesi olmadan kullanmışlardır. Cumhurbaşkanlığı seçimleri sırasında Ankara, İstanbul ve İzmir 'de kavgasız bir şekilde toplu gösteriler gerçekleştirilmiştir. Kürt Yeni Yılı (Nevruz) sırasında az sayıda şiddet olayı bildirilmiştir.

Buna karşın, İstanbul'da 1 Mayıs gösterilerinde 700'den fazla kişinin gözaltına alındığı olaylarda, polis tarafından aşırı güç kullanımına ilişkin herhangi bir soruşturma başlatılmamıştır.

Dernek kurma özgürlüğüne ilişkin olarak, hukuki çerçeveye 2004 yılında getirilen değişikliklerin olumlu etkisi olmuştur. Derneklerin ve üyelerinin sayısında artış meydana gelmiştir.

Dini derneklerin kayıtlarında olumlu yönde gelişmeler olmuştur. Statüsü açıkça dini hedefler içeren Yehova Şahitlerini Destekleme Derneği'nin kapatılmasına ilişkin davada Yargıtay beraat kararını onaylamıştır. Derneğin temsilcileri, derneğin tüzel kişiliği olacağı, böylelikle derneğin mülk edinme, toplantı yerleri kiraya verme ve alma, bağış kabul etme ve yasal hakkını mahkemede savunma hakkına sahip olabileceği görüşündedir.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, AİHM'in siyasal partilerin kapatılması hakkındaki AİHM kararının uygulanmasına ilişkin davaları sonuçlandırmıştır. Bakanlar Komitesi kararında 2001 yılı Anayasa değişiklikleri ve Siyasi Partiler Kanunu'na ilişkin 2003 yılında kabul edilen değişiklikler, dernek kurma özgürlüğünde devlet tarafından herhangi bir müdahalenin ölçülülük ilkesi gereklerini desteklemiştir.

Buna karşın, Dernekler Kanunu'yla, dışardan mali destek alınmadan önce yetkili makamların bilgilendirilmesi ve bu tür bir destek için ayrıntılı belgeler temin edilmesi zorunluluğu, dernek işlemlerine bir yük getirmektedir. Bunun yanında, bazı dernekler sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Uluslararası Af Örgütü'nün hesapları 1 Ocak 2007'den beri bloke edilmiştir. Siyasi partilerin Türkçe dışında bir dil kullanmalarına izin verilmemektedir (*bkz. kültürel haklar*).

Sivil toplumun gelişmesi ve son yıllarda gözlenen reformlarla başlatılan diyalog devam etmektedir. **Sivil toplum örgütleri**, siyasetin şekillendirilmesi ve sosyal, ekonomik ve siyasal sebepler ortaya koyulmasında daha aktif rol üstlenmektedirler. Yaklaşık 80.000 kayıtlı dernek ve yüzlerce birlik ve oda (iş ve meslek

dernekleri de dahil olmak üzere) bulunmaktadır. Ancak siyasi çoğulculuk, karar verme sürecine daha fazla katılım ile güçlenecektir.

Din özgürlüğü konusunda, ibadet özgürlüğüne genel anlamda saygı gösterilmeye devam edilmektedir.

Yehova Şahitlerini Destekleme Derneği, Türk makamlarından derneğin yasal olarak kayıtlı olduğuna dair nihai kararı almıştır (*bkz. Dernek Kurma Özgürlüğü*).

Hükümet ve Müslüman olmayan cemaatler arasındaki diyalog devam etmektedir. Çeşitli Bakanlıkların yüksek düzeyde memurlarından oluşan bir heyet, bu cemaatleri Haziran 2007 tarihinde İstanbul'da ziyaret etmiştir. 19 Haziran'da İçişleri Bakanlığı, Müslüman olmayan Türk vatandaşlarının din özgürlüğüne ilişkin bir genelge yayımlamıştır. Genelge, Müslüman olmayan vatandaşlara ve ibadet yerlerine karşı işlenen suçlarda bir artış olduğunu bildirmektedir. Bakanlık, bütün taşra teşkilatını bu tür olayların meydana gelmemesi için önlem almaya davet etmekte ve farklı dinler ve inançlardan olan kişilere karşı hoşgörünün artırılması çağrısında bulunmaktadır.

Nüfus Hizmetlerine İlişkin Kanun Kasım 2006'da yürürlüğe girmiştir. Kanun, aile kayıtlarında dine ilişkin bilginin, girilmesi, değiştirilmesi veya silinmesinin ancak vatandaşın yazılı beyanı ile mümkün olacağını öngörmektedir.

Bununla birlikte, nüfus cüzdanları gibi idari belgelerde doldurulabilecek ya da boş bırakılabilecek din hanesi bulunmaktadır. Bu durum ayrımcı uygulamalara yol açabilmektedir. Buna ilave olarak, tanınmayan dinlerle ilgili sorunlar halen devam etmektedir.

Nisan ayında, Malatya'daki yerel Protestan topluluğun yayınevinde üç Protestan öldürülmüştür. Dava Terörle Mücadele Yasası kapsamında soruşturulmaktadır. Protestanlara karşı "Türklüğe hakaret" gerekçesiyle açılan bir diğer dava ise yoğun güvenlik önlemleri altında sürmektedir. Gayri Müslim toplulukların din adamları ve ibadet yerlerine karşı yapılan saldırılar bildirilmiştir. Misyonerler basında ve yetkililer tarafından ülkenin bütünlüğüne karşı bir tehdit olarak nitelendirilmiş ve Gayri Müslim azınlıkların Türk toplumunun ayrılmaz bir parçası olmadığı ifade edilmiştir. Gayri Müslim azınlıklara karşı nefret uyandıran ifadeler halen cezalandırılmamaktadır.

Gayri Müslim dini topluluklar – dini grupların organize olmuş yapıları olarak – tüzel kişilik sahibi olamamakta ve kısıtlanmış mülkiyet haklarıyla karşılaşmaya devam etmektedirler. Gayri Müslim dini topluluklar, vakıflarının yönetimi ve mallarının yargı yoluyla iadesine ilişkin sorunlarla karşılaşmışlardır.

Yerel yönetimlerin ibadet yerleri için inşa izni vermesi ilden ile değişmektedir. Bu, İmar Kanunu'nun keyfi uygulanmasına yol açabilmektedir. Birçok kilise ibadet yerlerini kaydettirememiştir. Aleviler Cemevi açma konusunda zorluklarla karşılaşmaktadır. Cemevleri dini ibadet yerleri olarak kabul edilmemekte ve yetkililerden mali destek alamamaktadır.

Eğitimle ilgili olarak; din kültürü ve ahlak bilgisi dersi zorunludur. Alevi bir ailenin başvurusu sonucu AİHM 9 Ekim 2007'de oybirliğiyle 1 nolu Protokolün 2inci maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir⁹. Mahkeme, bu dersin Türk toplumunda var olan dini çeşitliliği dikkate almadığını; Türkiye'deki din dersi müfredatının demokratik bir toplumun gerektirdiği tarafsızlık ve çoğulculuk kriterlerine uygun olmadığını ve Türkiye'de ebeveynlerin inançlarına saygının gözetilmesi için uygun yöntemler bulunmadığını Türk Hükümeti'nin bilgisine sunmuştur. Sonuç olarak Mahkeme, Türkiye'nin eğitim sistemini ve mevzuatını AİHS ile uyumlu hale getirmesine karar vermiştir.

Yabancı din adamları yetiştirilmesine ilişkin kısıtlamalar sürmektedir. Türk mevzuatı bu topluluklar için özel dini yüksek öğrenime izin vermemektedir ve genel eğitim sisteminde bu tür olanaklar bulunmamaktadır. Heybeliada Ruhban Okulu halen kapalıdır. Aralık 2006'da 122 yabancı din adamı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanuna ilişkin Yönetmelik kapsamında çalışmaktaydı. Ancak halen Türkiye'de çalışmak istedikleri halde zorluklarla karşılaşan ve Türk vatandaşlarıyla eşit muameleye tabi tutulmayan yabancı din adamları olduğu belirtilmektedir.

Ekümenik Patrik sıfatının her koşulda kullanılamaması durumu devam etmektedir. Haziran 2007'de Yargıtay, Ekümenik Patrikliğin Kutsal Meclisi'ne karşı açılan bir davada hüküm vermiştir. Mahkeme zanlıyı beraat ettirmiştir. Bununla birlikte, Türk mevzuatında Patrikliğin Ekümenik olduğuna ilişkin bir temel olmadığını; Patrikliğin tüzel kişiliği olmayan bir dini kurum olduğunu; Patriklikte gerçekleştirilen seçimlerde seçilen kişilerin seçim esnasında Türk vatandaşı olması ve Türkiye'de çalışıyor olma zorunluluğu bulunduğunu da belirtmiştir. Bu karar Patrikliğe ve diğer Gayri Müslim dini topluluklara AİHS altında garanti altına alınmış haklarının kullanımında yeni zorluklar yaratabilecektir.

Genel olarak, din özgürlüğüne ilişkin ortamın bu hakkın uygulamada tam olarak gözetilmesini sağlamadığı görülmektedir. AİHS'e uygun olarak, tüm dini azınlıkların gereksiz baskılara maruz kalmadan faaliyet göstermesini sağlayacak şekilde bir hukuki çerçeve henüz oluşturulmamıştır. Aleviler ve Gayri Müslim dini topluluklar tarafından yaşanan temel güçlükler açısından gerçek bir ilerleme kaydedilmemiştir.

⁹ Hasan ve Eylem Zengin vs. Türkiye (No 1448/04).

Ekonomik ve Sosyal Haklar

Kadın haklarına ilişkin olarak, yapılan değişikliklerle Ailenin Korunmasına İlişkin Kanun'un kapsamı ayrı yaşayanlar da dahil olmak üzere aile içindeki tüm bireyleri kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Ayrıca adli kovuşturmayla ilişkin olarak tüm başvuru harçları ve idari işlemler yürürlükten kaldırılmıştır. Türk yetkilileri şiddete maruz kalanların yararlandıkları hizmetlerin iyileştirilmesi amacıyla vali, hakim ve savcılara yönelik genelgeler yayımlamıştır. Namus cinayetleri ve kadına karşı aile içi şiddetle mücadele etmek için çıkarılan Başbakanlık Genelgesi'nin uygulanmasına ilişkin çalışmalar Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü koordinasyonunda devam etmektedir. Kamu kurumları ve sivil toplum arasındaki işbirliği artmış ve genelgenin uygulamasının izlenmesine ilişkin olarak kamu kurumları ve kadın örgütlerinin katıldığı düzenli toplantılar gerçekleştirilmiştir.

Kadına karşı şiddetin önlenmesine yönelik Hükümet, basın, özel sektör ve BM Nüfus Fonu tarafından desteklenen kampanyalar devam etmektedir. Askerliğini yapanlara mevcut müfredatın parçası olarak bu konuda eğitim verilmektedir. Kadın sığınma evlerinin sayısı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, belediyeler ve kadın örgütleri tarafından işletilenler dahil olmak üzere 33'e çıkmıştır.

Bir STK tarafından, kadınların siyasete katılımı hakkında bilinç düzeyini artırmak ve kadın adayların Temmuz 2007 seçimlerinde adaylığını teşvik etmek için yürütülen kampanya kamunun ilgisini konu üzerine çekmekte başarılı olmuştur. Meclis'te daha fazla kadının yer alması gerekliliği ve bu amaçla kota koyulması konusu kamuda tartışılmıştır. 2007 seçimlerinde oluşan Meclis'te bir önceki Meclis'e oranla neredeyse iki katı kadın (51) bulunmaktadır.

Kurumsal kapasiteye ilişkin olarak, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'ne ek istihdam sağlanmıştır.

Ancak, kadına karşı aile içi şiddet halen yaygındır. Namus cinayetleri, küçük yaşta ve zorla evlendirmeler devam etmektedir. Bunun ötesinde, namus cinayetleri ve kadına uygulanan şiddet vakaları hakkında güvenilir bilgiye ulaşma konusu sorun olmaya devam etmektedir. İhtiyacı karşılamak için aile içi şiddete karşı sığınma evlerinin artırılması ve verilen hizmetlerin iyileştirilmesi gerekmektedir. Kolluk kuvvetlerinin, hakim ve savcılarının bu konuda daha fazla eğitilmesi gerekmektedir.

Kadınlar bazı yüksek mevkilerde bulunsalar da, kadının işgücü piyasasına katılımı genel olarak düşük kalmıştır (*bkz. fasıl – 19 İstihdam ve Sosyal Politika*). Kadının ulusal ve yerel seçilmiş organlara katılımı sınırlı kalmıştır.

Genel olarak, kadının şiddete maruz kalmaktan korunmasına ilişkin olarak gelişme kaydedilmiştir. Kadın-erkek eşitliğini garanti altına alan hukuki çerçeve yürürlüktedir. Ancak, bunu sosyal bir gerçekliğe dönüştürmek için daha fazla çaba gösterilmesi gerekmektedir. Ekonomik katılım ve fırsat eşitliği, eğitime erişim, sağlık ve yaşamını sürdürme, siyasi gücü elinde bulundurma açısından kadın ve erkek arasındaki fark halen önemli düzeydedir.

Çocuk haklarına ilişkin olarak, çocuk işçiliğiyle mücadele çabaları devam etmiştir. Çocuk işçiliği üzerine yayınlanan bir rapor çalışan çocukların oranının 1999-2006 arasında yüzde 10,3'den yüzde 5,9'a düştüğünü göstermektedir.

Eğitime ilişkin olarak, kız-erkek öğrenciler arasındaki fark 2005-2006 eğitim yılındaki yüzde 5 oranından 2006-2007 eğitim yılında yüzde 4,6'ya düşmüştür. Kızların eğitilmesine ilişkin olarak Milli Eğitim Bakanlığı ve UNICEF işbirliğinde gerçekleştirilen kampanyanın ilk bölümü tamamlanmıştır. 2004 ve 2006 yılları arasında 191.879 kız öğrenci ve 114.734 erkek öğrenci ilköğretime kaydolmuştur. Ailelere doğrudan gelir desteği sunan bir nakit ödeme sistemi de kampanyayı desteklemiştir. İlkokula ve anaokuluna kayıt olma oranlarını artırmaya yönelik olarak özel sektör ve STK'ler tarafından düzenlenen kampanyalar devam etmektedir.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı çocuk yoksulluğuna karşı bir ulusal strateji geliştirmeye başlamıştır. Sokak çocukları vakalarının önüne geçmek için, sokaklarda çalışan ve/veya yaşayan çocuklara ilişkin bilgi toplanmasını öngören bir Hükümet genelgesi yayınlanmıştır. Yeni düzenleme kapsamında sokak çocuklarının fazla olduğu 7 şehirde eylem planları yürürlüğe koyulmuştur.

Çocukların Korunmasına İlişkin Kanun'un uygulanmasına ilişkin bir tüzük yürürlüğe girmiştir. Buna göre, bir soruşturma sırasında psikolojik olarak etkilenen çocuk mağdurların ifadeleri yalnızca bir kereye mahsus olmak üzere ve bir uzman eşliğinde alınacaktır. Nezarete alınan çocuklar, kolluk kuvvetleri merkezlerinde çocuklara özel bölümlerde tutulacak ve kelepçe ya da zincir takılamayacaktır. Bu aşamada, Cumhuriyet Savcılarının ofislerinde bir Çocuk Bürosu kurulması öngörülmüştür.

İlkokula kayıt oranı yüzde 90 düzeyindedir. Eğitim alanında, kaydedilen gelişmelerin ve okuldan ayrılmaların özellikle de ilkokuldaki kız öğrenciler açısından daha iyi izlenmesi gerekmektedir. Okula gitme oranı açısından bölgesel farklılıkların azaltılması için daha fazla çaba gösterilmesi gerekmektedir. Kız çocuklarının ilkokula kayıt olma oranı artmıştır, ancak ikincil eğitimdeki fark hala yüksek düzeydedir.

Her ne kadar son 10 yılda nüfus kütüğüne kayıt olmamış çocukların oranında önemli oranda düşüş sağlanmışsa da, özellikle ülkenin doğu ve güneydoğusunda beş yaşın altındaki çocuklarda bu oran halen

yüksektir. Bu durum, çocukların sağlık ve eğitim hizmetlerine erişiminde sorunlar yaratmaktadır. Resmi istatistikler doğum esnasında ölen çocukların oranının halen yüksek olduğunu göstermektedir.

Çocukların kurumlarda karşılaştıkları muamele halen sorun teşkil etmektedir. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun mevcut bakım ve koruma standartlarının gözden geçirilmesi ve personelinin kapasitesinin artırılması için daha fazla çaba gösterilmelidir. Kurumsal bakıma alternatif olarak evlatlık vermenin özendirilmesi çabalarının artırılması gerekmektedir.

Çocuk işçiliği halen mevsimlik tarım işçiliğinde ve sokak satıcılığında yaygındır. İş Kanunu ve uygulamasında halen sorunlar mevcuttur ve çocuk işçiliğinin önlenmesi için ayrılan ulusal kaynaklar yetersizdir (*bkz. fasıl – 19 İstihdam ve Sosyal Politika*).

Çocukların korunmasına ilişkin Kanun'un uygulamasında olduğu gibi, eğitim hizmetlerinin ve sosyal hizmetlerin sunumuna ilişkin olarak da daha fazla ilerleme kaydedilmesi gerekmektedir. Çocuk Mahkemeleri karşılaştıkları sorunlarla başa çıkabilmek için daha iyi donatılmalı ve sayıları artırılmalıdır.

Tutuklu çocukların büyük bir kısmı mahkeme kararını beklemektedir. Bu çocuklara yönelik merkezlerin fiziksel şartlarında ve personelinin çocuklara sağladıkları koruma ve bakımda önemli iyileştirmelere gidilmesine gerek duyulmaktadır.

Genel olarak çocuk işçiliği, ilköğretime erişim ve ilköğretimde cinsiyetler arasındaki farkın kapatılması ve çocukların nüfus kütüklerine kayıt edilmesi alanlarında ilerleme kaydedilmiştir. Ancak tüm bu alanlarda devamlı çaba sarfedilmesine ihtiyaç vardır. Benzer çabalar, çocuklara karşı şiddet ve Çocukların Korunmasına İlişkin Kanun'un uygulanması alanlarında da gösterilmelidir.

Sosyal açıdan savunmasız ve/veya engelli kişilere ilişkin olarak, akıl sağlığı alanında, hastanelerde, elektro-konvulsif tedavi yönteminin insan ve hasta haklarıyla uyumlu biçimde kullanılmasını düzenleyen Bakanlar Kurulu kararı yayımlanmıştır. Bu düzenlemenin uygulanmasına ilişkin ilgili kılavuzlar da hazırlanmıştır.

Engellilerin eğitim ve sağlık ile sosyal ve kamusal hizmetlere erişimlerinde herhangi bir ilerleme sağlanmamıştır. Özellikle de, kamu binalarına girişlerde yaşanan fiziksel engeller devam etmektedir. Bu alandaki veri ve araştırma eksikliği ile akıl hastalarının bakımına ilişkin koşullar, kapsamlı politikaların üretilmesini engellemektedir. Engelliler Hakkındaki Kanun'un uygulanması, bu kişilerin hayat şartları ve haklarının iyileştirilmesi açısından büyük öneme sahiptir.

İşçi haklarına ve sendikalara ilişkin olarak, sendikaların yönetim organlarına seçilebilmek için en az 10 yıl çalışmış olma koşulu, ilgili Yasa'da yapılan bir değişiklikle kaldırılmıştır. Ayrıca, bazı işçi ve işveren sendikaları, iki taraflı sosyal diyaloga ilişkin ortaklaşa bildiri ve protokoller yayımlamıştır.

Bununla birlikte, sendikal hakların tam olarak kullanılmasındaki sınırlamalar sürmektedir. Türkiye, özellikle örgütlenme, grev ve toplu sözleşme haklarına ilişkin olarak Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) konvansiyonlarını tam olarak uygulamamaktadır. Türkiye, Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nın örgütlenme hakkına ilişkin 5. ve toplu sözleşme hakkına ilişkin 6. maddelerine koyduğu çekinceleri kaldırmamıştır.

Sonuç olarak, işçi hakları ve sendikalara ilişkin kaydedilen ilerleme sınırlıdır. Türkiye'nin özellikle örgütlenme, grev ve toplu sözleşme haklarına ilişkin olarak, ilgili ILO Konvansiyonları ve AB standartları ile uyumlu biçimde, sendikal hakları güvence altına alan yasal düzenlemeleri çıkarması gerekmektedir. Türkiye'nin aynı zamanda, üçlü düzeyi içeren sosyal diyalog mekanizmalarını güçlendirmesi de gerekmektedir.

Ayrımcılıkla mücadeleye ilişkin olarak, ayrımcılıkla mücadele ilkesine Anayasa'da özel önem verilmiş ve birçok Kanunda da ilkenin önemi vurgulanmıştır. Bununla birlikte, yaş ve cinsel eğilimlere yönelik ayrımcılık karşısında özel bir koruma bulunmamaktadır. Lezbiyen, gay ve biseksüelleri temsil eden bir derneğe karşı açılan kapatma davası devam etmektedir. Transseksüeller ve travestiler, bazı durumlarda fiziksel tacize maruz kalmaktadırlar. Polisin, bu tür olayları soruşturması gerekmektedir.

Mülkiyet haklarına saygı ile ilgili olarak, Fener Erkek Yetimhanesi'nin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde açtığı dava, Nisan ayında sonuçlanmıştır. Mahkeme, oybirliğiyle verdiği kararında, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ekli bir no'lu Protokol'ün birinci maddesinin Türkiye tarafından ihlal edildiğini belirtmiş ve Türkiye'nin ya mülkiyet hakkını geri vermesini ya da şikayete karşılık maddi tazminat ödemesini tavsiye etmiştir. Türk Hükümeti ile İstanbul Ermeni Hastanesi Vakfı arasında, Vakfın 1943 ve 1963'te edindiği mülkiyet haklarına ilişkin AİHM'e taşınan bir uyuşmazlık da, taraflar arasında barışçıl yollardan çözülmüştür. Çözüm kapsamında Hükümet, mülkiyet hakkını Vakfa iade etmiştir. Türk Hükümeti, Mayıs 1974 tarihli Yargıtay kararına istinaden mülkiyet hakkına el koymuştu.

Bununla birlikte, Kasım 2006'da Parlamento tarafından onaylanan ve ardından dönemin Cumhurbaşkanı tarafından veto edilen¹⁰ Vakıflar Yasası halen beklenmektedir. Söz konusu yeni yasa, dini toplulukların

¹⁰ Cumhurbaşkanı'nın yasaları veto etme yetkisi değil "geri gönderme" yetkisi vardır; veto denmekle birlikte bu olayda da söz konusu Yasa dönemin C.başkanınca bir daha görüşülmek üzere meclise iade edilmiştir.

mülkiyet haklarının idaresi ve iktisabı bakımından karşılaşılabilecekleri bir dizi konuya ilişkin düzenlemeler içermektedir.

Mülkiyet haklarına ilişkin birtakım zorluklarla karşılaşmaya devam eden Süryaniler'in durumunda da bir ilerleme kaydedilmemiştir. Mallarına el konulduğu yönündeki şikayetler artmıştır.

Azınlık hakları, kültürel haklar ve azınlıkların korunması

Azınlıkların eğitim haklarına ilişkin olarak, Şubat 2007'de yürürlüğe giren Özel Eğitim Kurumları Hakkındaki Kanun, resmi makamlarca Lozan Antlaşması'yla ilişkilendirilen gayrimüslim azınlıkların, azınlık okulları açma hakları bulunduğunu teyit etmiştir.

Bununla birlikte, Türkiye'nin azınlık haklarına yönelik yaklaşımı değişmemiştir. Türk resmi makamlarına göre, 1923 Lozan Antlaşması uyarınca Türkiye'deki azınlıklar, münhasıran gayrimüslim dini topluluklardır. Uygulamada ise, söz konusu Antlaşma ile ilişkilendirilen azınlıklar, Yahudiler, Ermeniler ve Rumlardır. Söz konusu antlaşmaya halel gelmeksizin, Türk resmi makamları, Türk vatandaşlarını, bir azınlık veya çoğunluğa ait bireyler olarak görmekten ziyade, kanun önünde eşit haklara sahip bireyler olarak görmektedirler.

Bu yaklaşım, Türkiye'nin bazı vatandaşlarına, kimliklerini koruyabilmeleri için, etnik köken, din ve dil farkı gözeterek birtakım özel haklar vermesini engellememelidir. Geçmişlerini veya kökenlerini gözetmeksizin, tüm vatandaşları için, Avrupa standartlarıyla uyum içinde, dil ve kültürlerinin korunması, dernek kurma, toplanma, ifade ve din özgürlüğünün temin edilmesi ve kamusal hayata etkin katılımlarının sağlanması gibi hususlar, henüz tam anlamıyla gerçekleştirilememiştir.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın Ulusal Azınlıklardan Sorumlu Yüksek Komiseri, 2003 ve 2005 tarihlerinde Türkiye'ye gerçekleştirdiği iki ziyaretin ardından Aralık 2006'da üçüncü kez Ankara'ya ziyarette bulunmuştur. Ancak, Komiser'in bölgeleri – özellikle ülkenin güneydoğusunu – ziyaret etme önerisi hayata geçirilmemiştir. Türkiye ile Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri arasında, azınlıkların kamusal hayata katılımı ve azınlık dillerinde yayın gibi konularda bir diyalog başlatılması gerekmektedir. Bu, Türkiye'nin kendisini uluslararası standartlar ve AB üyesi devletlerdeki uygulamalara daha da yaklaştırmasına yardım edecektir.

Türkiye, BM Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesine taraftır. Söz konusu sözleşmenin azınlık haklarına ilişkin olarak koyulan çekince ile BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi kapsamında

eğitim hakkına ilişkin çekince kaygı vericidir. Türkiye, Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi ve Bölgesel Diller ile Azınlık Dillerine İlişkin Avrupa Şartını da imzalamamıştır.

Azınlık okullarının - çifte başkanlığı da içerir şekilde - yönetimi sorun teşkil etmeye devam etmektedir. Ders kitaplarından ayrımcılık içeren ifadelerin çıkartılması konusunda da ayrıca çaba sarf edilmelidir. Rum kökenli azınlıklar, eğitim ve mülkiyet haklarına ilişkin sorunlarla karşılaşmaya devam etmektedir. Bu bağlamda, Gökçeada ve Bozcaada'da yaşayan Rum azınlığı etkileyen sorunlar dile getirilmeye devam etmektedir.

Sonuç olarak Türkiye'de, Avrupa standartlarıyla uyum içinde kültürel çeşitliliğin sağlanması, azınlıkların korunması ve azınlıklara saygının geliştirilmesi hususlarında herhangi bir ilerleme sağlanmamıştır.

Kültürel haklara ilişkin olarak, Türkçe dışındaki dillerde yayın kapsamında, Diyarbakır'dan yayın yapan Çağrı FM, Mart 2007'de Kırmancı ve Zaza Kürtçesinde yayın yapmak üzere izin almıştır. Şu anda, Kürtçe yayın yapan dört yerel radyo ve televizyon istasyonu bulunmaktadır.

Bununla birlikte, film ve müzik programları haricinde zaman kısıtlamaları uygulanmaktadır. Şarkılar dışındaki tüm yayınların, Türkçe altyazılı olması veya Türkçe'ye çevrilmesi zorunluluğu devam etmektedir; bu teknik anlamda canlı yayınları zorlaştırmaktadır. Kürt dilini öğreten eğitim programlarına izin verilmemektedir. Bu düzenlemelerin iptali için açılan bir dava, üç yıldır Danıştay'da temyiz aşamasında beklemektedir. Bazı yayıncılara karşı keyfi sebeplerden ötürü davalar açılmıştır.

Anadilleri Türkçe olmayan çocuklar, Türk kamu eğitim sistemi içinde, anadillerini öğrenememektedir. Bu tür bir eğitim, ancak özel eğitim kurumları tarafından sağlanabilmektedir. Bu tür eğitim veren Kürtçe kursları 2004 yılında kapatılmıştır. Bugün için, kamusal veya özel eğitim sistemi içinde Kürtçe öğrenmek imkanı mevcut değildir.

Mahkemelerde, çeviri olanağı genelde sağlansa da, Türkçe bilmeyenlerin kamu hizmetlerine erişimini kolaylaştırıcı önlemler alınmamıştır. Haziran 2007'de Sur Belediyesi'ne karşı açılan bir davada, Danıştay, belediye başkanını görevden almış ve Belediye Meclisini de, belediye hizmetlerini birden fazla dilde sağladığı gerekçesiyle feshetmiştir. Mahkeme, bu uygulamanın devlet dilinin Türkçe olduğunu belirten Anayasa ilkelerine aykırı olduğuna ve Türkçe dışındaki hiçbir dilin anadil olarak öğretilmeyeceğine (Anayasa'nın 3. ve 42. maddeleri gözetilerek) karar vermiştir. Dava temyiz aşamasındadır.

Siyaset alanında da, Türkçe dışındaki dillerin kullanılması hukuken yasaktır. Demokratik Toplum Partisi'nin (DTP) yönetici ve görevlilerine karşı, siyasi partilerin Türkçe dışındaki bir dili kullanmasını yasaklayan Siyasi

Partiler Kanunu'nun 81/c maddesini ihlal ettikleri gerekçesiyle birçok inceleme başlatılmış ve davalar açılmıştır¹¹. Şubat ve Nisan 2007'deki iki davada, parti genel kongresinde Kürtçe konuştukları gerekçesiyle, Hak ve Özgürlükler Partisi (HAK-PAR)'nin birçok üyesi ve yöneticisi mahkum edilmiştir. HAK-PAR'ın kapatılması için açılan dava sürmektedir.

Romanlar ile ilgili olarak, özellikle suçluların iadesi konusunda ayrımcı hükümler içeren Yabancıların İkamet ve Seyahatleri Hakkındaki Kanun'un değiştirilmesi konusunda bir adım atılmamıştır. Türkiye, 2005-2015 yılları arasında devam edecek olan Roman Katılımı'nın Onyılı etkinliklerine katılmamaktadır.

Bakanlar Konseyi'nin Nisan 2006 kararına ek olarak, "harap olmuş kentsel bölgeleri" hedefleyen bir kentsel yenileme programı uygulanmaktadır. Bu kapsamda, özellikle İstanbul'da çoğu belediyede Roman mahalleleri boşaltılmıştır. İstanbul belediyeleri, mahallelerin boşaltılmasından sonra Romanlara sağlanan barınak, temel sağlık olanakları veya diğer sosyal ve ekonomik hizmetlerin geliştirilmesi yönünde hiçbir adım atmamıştır. İstanbul'da Sulukule semti sakinleri ve sivil toplum kuruluşları, semtin istismak edilmesinin ve boşaltılmasının durdurulması talebiyle İstanbul İdare Mahkemesi'ne başvurmuştur.

Türkiye'de kültürel haklar alanında herhangi bir ilerleme kaydedilmemiştir. Özellikle yayıncılıkta, siyasi yaşamda ve kamu hizmetlerinin alınmasında Türkçe dışındaki dillerin kullanılması konusunda daha fazla özel çaba gösterilmesi gerekmektedir. Romanlar halen barınma, eğitim, sosyal koruma, sağlık ve istihdam konularında ayrımcı muamele ile karşılaşmaktadırlar.

Doğu ve Güneydoğu'daki duruma ilişkin olarak; Temmuz ayında yapılan seçimlerde, önceki Meclis ile karşılaştırıldığında, Türkiye'nin güneydoğusundaki seçmenler daha yüksek oranda temsil edilmektedir.

Ancak, güneydoğudaki genel sosyo-ekonomik durum zorluğunu korumaktadır. Bölgede ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanması için kapsamlı bir strateji geliştirilmesi ve Kürt nüfusun tüm hak ve özgürlüklerden yararlanmasının sağlanması için gerekli koşulların yaratılmasına yönelik hiçbir adım atılmamıştır.

Durum, PKK ve diğer terörist grupların saldırıları nedeniyle daha da kötüleşmiştir. PKK, AB terör örgütleri listesindedir. Yıl başından bu yana çok sayıda kayba neden olan yüzlerce terör olayı kaydedilmiştir. 22

¹¹ Yasa dışı gösteri düzenlenmesi (2911 sK.); suç ve suçlunun övülmesi (Türk Ceza Kanunu[TCK] m.215); halkı kin ve düşmanlığa tahrik veya aşağılama (TCK m. 216); suç işlemek amacıyla örgüt kurma (TCK m. 220); terör örgütünün propagandasını yapma, terör örgütüne üye olma veya yardım ve yataklık etme (3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu) gibi suçlardan ötürü başka soruşturmalar da sürmektedir.

Mayıs'ta Ankara'daki bombalı suikast 9 insanın canını almıştır. Tüm ülkede, sivillere yönelik terörist saldırılarda artış olmuştur.

Terörle mücadelenin bir parçası olarak, Haziran-Aralık 2007 arasında, Irak sınırındaki üç ili kapsayan üç güvenlik bölgesi tesis edilmiştir. Bu bölgelerde, giriş kısıtlamaları dahil, sıkı güvenlik önlemleri uygulanmaktadır. 17 Ekim 2007 tarihinde Meclis, Hükümet'e Kuzey Irak'a askeri müdahalede bulunma yetkisi veren bir tezkere kabul etmiştir¹².

Mayınlar bir güvenlik sorunu olmaya devam etmektedir. 2006 yılında Türkiye, ülkede yaklaşık bir milyon mayın olduğunu bildirmiştir. Yaşanan mayın patlamaları nedeniyle her yıl sivil ve güvenlik güçleri arasından bir çok kayıp verilmektedir. Ottawa Konvansiyonu'nu imzalamış bir ülke olarak Türkiye, Konvansiyon uyarınca toprak altındaki mayınları 2014 yılına kadar temizlemeyi ve 2008 yılı itibariyle stoklarını bitirmeyi taahhüt etmiştir.

Yerinden edilmiş kişilere ilişkin olarak; tazminat sürecinde ilerleme sürmüştür. 24 Mayıs 2007 itibariyle, 269,759 kişi Terör Eylemlerinden Kaynaklanan Kayıpların Tazmini ve Terörle Mücadele Kanunu uyarınca Hasar Tespit Komisyonları'na başvurmuş, 57,071 başvuru incelenmiş ve 37,309 başvuruya olumlu yanıt verilmiştir.

Daha fazla muhtemel faydalanıcının tazminat için başvurmasına olanak sağlanması amacıyla son başvuru tarihi 30 Mayıs 2008'e uzatılmıştır. Meclis Aralık 2006'da, biriken açık davalarla ilgilenilmesi amacıyla başvuruların değerlendirilmesinin tamamlanması için son tarihi Ocak 2008'e uzatmıştır. Buna ek olarak Bakanlar Kurulu'na, gerekli olması halinde bu tarihleri daha fazla uzatma yetkisi verilmiştir. Ayrıca, Hasar Tespit Komisyonları'nın sayısı 106'ya çıkarılmıştır. İçişleri Bakanlığı, kanunun uygulanmasını ulusal düzeyde uyumlaştırmak amacıyla yönergeler hazırlamıştır.

Aralık 2006'da Hacettepe Üniversitesi Nüfus Çalışmaları Enstitüsü, Türkiye'de göçe ve yerinden edilmiş kişilere (YEK) ilişkin olarak gerçekleştirdiği Hükümet destekli anketin niceliksel sonuçlarını açıklamıştır. Anket, Türkiye'de YEK'in sayısının 950,000-1,200,000 arasında, yani daha önceki tahminlerden çok daha fazla olduğunu göstermektedir. Anket, YEK'in sorunlarına çözüm bulunması amacıyla politika planlanması için bir zemin oluşturmayı amaçlamaktadır.

Ancak Hükümetin YEK sorununa ilişkin genel bir ulusal stratejisi bulunmamaktadır. YEK den sorumlu kurum, kaynak sıkıntısı çekmektedir. YEK'den sorumlu tüm bölümlerde, kurumsal kapasitenin geliştirilmesi

¹² 22 Ekim'de, AB Dönem Başkanlığı bu konuya ilişkin bir açıklama yayımlamıştır.

gerekmektedir. İller arasında Tazminat Kanunu'nun adil olmayan bir şekilde uygulanmasına ilişkin sorunlar bildirilmeye devam etmiştir. Hükümetin bu konuya ilişkin aldığı önlemlerin pratik etkileri değerlendirilmelidir.

Kentsel alanlardaki YEK'ler yoksulluk içinde ve sosyal, eğitim ve sağlık hizmetlerine az veya hiç erişimleri olmadan yaşamaktadırlar. Doğu ve güneydoğuda, YEK'lerin geri dönmelerini engelleyen; temel altyapı eksikliği, sermaye eksikliği, sınırlı istihdam olanakları ve güvenlik durumu gibi etmenler halen bulunmaktadır.

Köy korucuları sisteminin yürürlükten kaldırılmasına yönelik herhangi bir ilerleme kaydedilmemiştir¹³. Diğer taraftan, köy korucularının valinin önerisi ve İçişleri Bakanlığı'nın onayı ile görevlendirilmesine ilişkin değişiklik Meclis tarafından Mayıs 2007'de kabul edilmiştir. Kanun aynı zamanda köy korucularının sosyal haklarını ve maaşlarını iyileştirmektedir. Daha önce, maaş ödenmeyen fakat devlet tarafından desteklenen gönüllü koruculuk vakaları bulunmaktaydı.

2.3. Bölgesel konular ve uluslararası yükümlülükler

Kıbrıs

Türk Hükümeti, Kıbrıs sorununa Birleşmiş Milletler çerçevesinde kapsamlı çözüm bulunmasına yönelik bağlılığını vurgulamayı sürdürmüştür. Hükümetin, adadaki iki toplumun liderleri arasındaki 8 Temmuz 2006 anlaşmasının zemin oluşturacağı, kapsamlı çözüme yönelik özlü müzakerelerin başlamasını desteklemeye devam etmesi beklenmektedir.

Türkiye'nin, Ortaklık Anlaşması'na Ek Protokol'ü tam olarak ve ayrımcılık gözetmeden uygulanmasına ilişkin yükümlülüklerini yerine getirmemesi nedeniyle Konsey, Aralık 2006'da; Komisyon, Türkiye'nin taahhütlerini yerine getirdiğini teyit edene kadar, Türkiye'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'ne* ilişkin kısıtlamalarıyla ilişkili sekiz başlıkta katılım müzakerelerinin açılmamasına ve hiçbir başlığın geçici olarak kapatılmamasına karar vermiştir. Konsey aynı zamanda 21 Eylül 2005 deklarasyonu ile kapsanan konulardaki ilerlemeyi gözden geçirmeye karar vermiş ve Komisyon'u bu konuda özellikle 2007, 2008 ve 2009 yıllarında rapor sunmaya davet etmiştir.

Konsey'in Aralık 2006 kararından bu yana Türkiye, Ek Protokol'ün tam olarak uygulanmasına yönelik herhangi bir ilerleme kaydetmemiştir.

¹³ Resmi rakamlara göre 57,000'den fazla köy korucusu halen görev yapmaktadır.

Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti* ile ikili ilişkilerin normalleştirilmesi konusunda herhangi bir ilerleme kaydetmemiştir. Türkiye, Kıbrıs'ın* birçok uluslararası örgüte ve Silah İhracatı ve İki Amaçlı Mallar Hakkında Uygulama Kurallarına İlişkin Wassenaar Anlaşması'na katılımını veto etmeyi sürdürmektedir.

Türkiye Ocak ayında Kıbrıs Cumhuriyeti* ile Lübnan arasında akdedilen petrol aramalarına ilişkin denizde münhasır ekonomik bölge belirlenmesi hakkındaki anlaşmayı 1960 Garanti Antlaşması ve deniz ticaretinin sınırları hakkındaki uluslararası hukuk kurallarına uygun olmadığı iddiasıyla protesto etmiştir. Türkiye, bu suretle Kıbrıs Cumhuriyeti'nin* bu tür anlaşmalar akdetme hakkına itiraz etmiştir.

Türkiye ayrıca Mart ayında, 1960 Garanti Antlaşması ile uyumlu olmadığı gerekçesiyle Fransa ve Kıbrıs Cumhuriyeti* arasında imzalanan savunma işbirliği anlaşmasını protesto etmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Xenides-Arestis davasına¹⁴ ilişkin Aralık 2005 kararında Türkiye'den, Kıbrıs'ta* mülkiyet haklarının ihlallerinin etkili bir şekilde ortadan kaldırılması amacıyla bir çözüm sunmasını istemiştir. Aralık 2006 kararını takip eden kararlarda Mahkeme, ilke olarak, Kıbrıs Türk Topuluğu tarafından yerel meşru çözüm olarak tesis edilen Taşınmaz Mallar Komisyonu'nu ilke olarak kabul etmiştir. Ancak Mahkeme, tarafların adil tatmin konusunda anlaşamamaları nedeniyle bu çözümün etkililiğine ilişkin tüm konuları ele alamamıştır.

Sınır anlaşmazlıklarının barışçı çözümü

Türkiye ve Yunanistan iki taraflı ilişkilerin geliştirilmesi için çabalarını sürdürmüşlerdir. Keşif müzakerelerinin 36. turu Mart ayında Atina'da gerçekleştirilmiştir. Keşif müzakereleri 2002'den bu yana devam etmektedir.

Türk Genelkurmay Başkanı Kasım ayında Yunanistan'ı ziyaret etmiştir. Bu vesileyle daha önce üzerinde uzlaşılan güven artırıcı tedbirlerin askeri yönleri gözden geçirilmiş ve değerlendirilmiştir. Askeri alanda, uçuş ve trafik güvenliğinin sağlanması amacıyla teknik önlemlerin geliştirilmesi, Balkan ülkeleri Genelkurmay Başkanları komitesi kurulması, düzenli olarak toplanmaları, NATO kapsamında barışı destekleme hareketlarına katılımı sağlamak amacıyla Ortak Harekat Birimi kurulması, NATO Mukabele Kuvvetleri hareketlerinde yer almak amacıyla ortak kara kuvveti kurulması ve Türk-Yunan Ortak Afet ile Mücadele Yedek Birimi kurulması dahil, daha fazla güven artırıcı tedbir üzerinde uzlaşmıştır.

¹⁴ Ayrıca, Bakanlar Komitesi'nin 17 Ekim 2007'de yorumda bulunduğu Loizidou v. Türkiye davasına (Başvuru numarası 15318/89) bakınız.

Güven artırıcı tedbirlerin uygulanmasına devam edilmektedir. Türkiye’de Kasım ve Aralık aylarında Askeri Felaket ile Mücadele Birimleri arasında ortak faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Yunan Kıyı Emniyeti Komutanı Aralık ayında Türkiye’yi ziyaret etmiştir.

İki ülkenin Genelkurmay Başkanları Nisan ayında Selanik’te Birinci Balkan Ülkeleri Genelkurmay Başkanları Konferansı kapsamında bir araya gelmişlerdir. Türk Genelkurmay Başkanı, Yunan ve Türk jetlerinin Ege üzerinde silahsız uçmalarını önermiştir. Ne var ki, raporlama döneminde Yunanistan, Türkiye’nin hava sahası ihlallerinden şikayet etmiştir.

Müzakere Çerçevesi “Türkiye’nin iyi komşuluk ilişkileri konusunda açık taahhüdünü ve ortaya çıkan herhangi bir sınır anlaşmazlığını, gerekmesi halinde Uluslararası Adalet Divanı kararları dahil, Birleşmiş Milletler Şartı uyarınca anlaşmazlıkların barışçı çözümü ilkesi ile uyumlu olarak çözüme sözünü” içermektedir. Buna ek olarak Katılım Ortaklığı, kısa dönemli bir öncelik olarak “iyi komşuluk ilişkileri konusunda açık taahhüdü, komşularla tüm ihtilaf kaynaklarının ortadan kaldırılmasını, sınır anlaşmazlıklarının barışçı çözümününün barışçı sürecini olumsuz etkileyebilecek tüm faaliyetlerden kaçınmayı” eklemiştir. Bu kapsamda, Yunan karasularının muhtemel genişlemesinin “*casus belli*” tehlikesi olmasına ilişkin 1995 yılında alınan Türkiye Büyük Millet Meclisi kararının değişmediği not edilmektedir.

Diğer genişleme ülkeleri ve diğer komşu ülkeler ile ikili ilişkiler olumlu yönde gelişmiştir.

Uluslararası Ceza Mahkemesi’ne ilişkin konular için bkz: Başlık 31 – Ortak Dış ve Güvenlik Politikası.

3. EKONOMİK KRİTERLER

Türkiye’deki ekonomik gelişmelerin incelenmesinde Komisyon’un yaklaşımı, Birliğe üyelik için, işleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı ile Birlik içerisindeki rekabet baskısı ve piyasa güçleriyle baş edebilme kapasitesinin gerektiğini belirten Avrupa Konseyi 1993 Kopenhag Zirve sonuçları doğrultusunda şekillenmiştir.

3.1 İşleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı

Ekonomik politikanın temel unsurları

Komisyon’a Aralık 2006’da sunulan Katılım Öncesi Ekonomik Program reformlarının sürdürülmesi ihtiyacını ve buna ilişkin taahhütleri yeterli derecede yansıtmaktadır. Yetkililer IMF ile yapılan “stand-by” düzenlemesinde ve 2006 yılında gözden geçirilen Dünya Bankası’nın Ülke Stratejisi’nde şart koşulduğu

gibi, uluslararası finans kurumlarıyla üzerinde uzlaşmaya varılan ekonomik politikalara büyük ölçüde bağlı kalmışlardır. Ancak, siyasi meseleler ara sıra reformlarda yavaşlamaya neden olmuştur. Kamu kurumları arasında sorumlulukların dağınık olması, bütçelendirme ve orta vadeli ekonomi politikası oluşturulması için koordinasyonu zorlaştırmaktadır. Kararlar bazen, duruma göre (*ad hoc*) alınabilmektedir. Etki analizleri ya hiç yoktur; ya da kısmi bilgiye dayalıdır. Türkiye'yi bekleyen en önemli zorluk kazanılmış ekonomik başarı ve istikrarı gelecekte de kararlı ve bütünsel bir yaklaşımla sürdürmektir.

Makroekonomik istikrar

Reel GSYİH 2006 yılında %6,1 oranında büyümüş, ancak 2005 yılındaki %7,4 oranının altında kalmıştır. 2007 yılının ilk yarısında büyüme oranı %5,3'e düşmüştür. İç talep Mayıs-Haziran 2006 dönemindeki mali çalkantının ardından uygulanan parasal disiplin politikası neticesinde 2006 yılının ikinci yarısından itibaren yavaşlamıştır. İç talepteki bu yavaşlamanın dış talebin güçlenmesiyle kısmen hafiflediği görülmektedir. Kamu tüketimi ve yatırımları mali disiplin politikalarıyla büyük ölçüde kontrol altında tutulmuştur.

Hızlı kredi artışı güçlü iç talebi artırmış ve yüksek petrol fiyatları dış açığın artmasına sebep olmuştur. 2005 yılında %6 1/3 olan cari işlemler açığının GSYİH'ye oranı, 2006 yılında %8'e yükselmiştir. Ancak 2007 yılının ilk yedi ayında ihracatın güçlü olması cari işlemler açığının GSYİH'ye oranının % 7,8'e düşmesine neden olmuştur. Türkiye halen cari işlemler açığını rahatlıkla finanse edebilmektedir ve yakın dönemde yüksek özelleştirme gelirleri ile yabancı yatırımcıların artan ilgisi neticesinde döviz rezervlerini kayda değer ölçüde artırmıştır. Ayrıca cari işlemler açığı, orta vadede ekonominin ihracat kapasitesini iyileştirecek olan yüksek yatırımlardan da kaynaklanmaktadır. Dış açıklar yüksek olmasına rağmen finansmanı daha sürdürülebilir hale gelmiştir.

Yüksek büyümeye rağmen, az sayıda yeni istihdam imkanı yaratılmış, 2006 yılında istihdam oranı sadece %1,3 artmıştır. 2006-2007 döneminde istihdam oranı %44-45 civarlarında seyretmiştir. Özellikle kadınların istihdamı %22-23 oranıyla düşük seviyede kalmıştır. İşsizlik oranı % 8 ila 10 arasında değişmektedir. İşgücü arz ve talebi arasında vasıflar açısından varolan uyumsuzluk ve özellikle işe alma ve işten çıkarmanın maliyeti, istihdam yaratılmasını güçleştirmeye devam etmektedir. İşsizlik gençler arasında daha yaygın (yaklaşık % 19) olup, iş arayanların yarısından çoğu açısından uzun süreli bir nitelik arz etmektedir. Ücret almayan aile işçilerinin hesaba katılmadığı tarım sektöründe işsizlik oranının düşüklüğü, ekonomide yüksek oranda gizli işsizliğin mevcudiyetine işaret etmektedir.

2006 yılı başında %8 olan enflasyon, döviz kuru yansıma etkisi, hizmet sektörü fiyatlarındaki katılık ve yüksek enerji fiyatları gibi pek çok unsur nedeniyle yıl sonunda %10'a yükselmiştir. Bu oran, Merkez Bankasının yıl sonu hedefi olan %5 oranının oldukça üzerindedir. Enflasyon 2007 yılının ikinci yarısından

itibaren düşmeye başlamış ve Eylül 2007'de %7,1'e inmiştir. İşlenmemiş yiyecek, petrol fiyatları, döviz kurunun oynaklığı ve mali politikada gevşeme enflasyon trendi için en önemli risklerdir. Kısaca, enflasyondaki düşüş trendi yavaşlamıştır.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) borçlanma oranını 425 baz puan artırmak suretiyle 2006 yılının ortalarındaki mali çalkantı karşısında kesin hareket etmiştir. Bunun sonucunda Türk aktif fiyatları kendilerini toparlamış ve kaybettikleri zemini büyük ölçüde geri kazanmışlardır. Eylül 2007 ortalarında borçlanma oranları beklenmeyen bir şekilde 25 baz puan indirilmiştir. Piyasa katılımcıları, TCMB'nin bu adımlarını, bankanın bağımsızlığının yeniden teyit edilmesi ve dezenflasyon politikasına ilişkin taahhütlerin sürdürülmesi olarak görmüşlerdir. TCMB, 1 Ocak 2006'dan itibaren bankanın politikalarını daha şeffaf hale getirmeyi amaçlayan enflasyon hedeflemesine yönelik yeni bir politika çerçevesini uygulamaya koymuştur. Kısa vadeli faiz oranları temel araç olarak kullanılmaktadır. TCMB'nin dezenflasyon konusundaki kararlılığı oldukça çalkantılı bir dönemin ardından güvenilirliği sağlamış ve mali piyasalar tarafından takdirle karşılanmıştır.

Kamu finansmanının konsolidasyonu, parlamento seçimleri öncesinde mali konsolidasyon zayıflamış olmasına rağmen genelde yolunda gitmiştir. 2006 yılında bir sefere mahsus gelirlerin de yardımıyla %6,5 (IMF metodolojisiyle) faiz dışı fazla hedefi yakalanmıştır. Gelirler yıllık %27 oranında artmış ancak sağlık, tarım ve personel harcamaları bütçenin üstünde gerçekleşmiştir. 2006 yılında genel kamu bütçe fazlası bir önceki yıldaki %0,3 oranındaki açık ile kıyaslandığında GSYİH'nin %0,4'ü (ESA 95'e göre, AB metodolojisi) oranında gerçekleşmiştir. 2007 bütçesi, benzer bir faiz dışı fazla hedefine göre tasarlanmıştır. 2007 yılının ilk yarısında, bazı seçim harcamaları nedeniyle merkezi bütçe mali hedeflerinden GSYİH'nin %1'inden az bir oranda sapma olmuştur. Kamu harcamalarının işlevsel dağılımını, etkinlik ve masrafların azaltılması yoluyla iyileştirmek mümkündür. Sosyal güvenlik reformunun uygulanması durmuştur. Bir bütün olarak ele alındığında, mali politika biraz gevşemiş ancak güçlü kalmıştır.

Faiz dışı fazla ve güçlü GSYİH büyümesi kamu borcunun GSYİH'ye oranını daha da düşürmüştür. Toplam kamu borcu bir önceki yılki %69,6 (ESA 95) oranından GSYİH'nin %60,7'sine gerilemiştir. Türkiye ayrıca uluslararası piyasalara bono ihraç etmiştir. 2007 yılının ortasında TL cinsinden kamu borcunun payı 2003 yılındaki %55 oranından %65'e yükselmiştir. Buna ilaveten, kamu borcu sabit faiz oranlarına kaymış ve başta iç borçlanma olmak üzere borç süresi 2007 ortalarında 40 aya kadar uzamıştır. Ancak kamu borcu göreceli olarak yüksek kalmaktadır ve borç servisi dinamikleri halen küresel mali piyasalardaki hareketlere bağlı kalmaktadır. Kamu borcunun yapısına ilişkin riskler ile makroekonomik ve mali istikrara ilişkin vadeler daha da azaltılmıştır.

Yönetim, Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu başta olmak üzere, kabul edilen mevzuatın uygulanmasına önem vermektedir. Maliye Bakanlığı bünyesinde pek çok eşgüdüm ve kontrol biriminin oluşturulması, hesap verebilirlik, etkinlik ve şeffaflık açısından önemli ölçüde yararlı olmuştur. Bu durum örneğin Haziran 2007’de kabul edilen Orta Vadeli Mali Çerçeve’de (2008-2010) belirtildiği şekilde bütçenin hazırlanmasında iyileşmeyle neticelenmiştir. Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu iç denetime ilişkin AB standartlarıyla büyük ölçüde uyumludur. Başta şeffaflığı artıracak ve yolsuzlukla mücadele çabalarına önemli katkıda bulunacak Sayıştay Kanunu olmak üzere bazı temel unsurlar halen eksiktir. Genel olarak, mali şeffaflığı artıracak önlemler sürdürülmektedir.

Piyasa güçlerinin etkileşimi

Hükümet, bazı sorunlar olmasına rağmen düzenleyici ve izleyici ajansların bağımsızlığını teyit etmiştir. Ancak düzenleyici çerçeveye rağmen hükümet yetkilileri başta sivil havacılık olmak üzere taşımacılık sektöründe fiyatları belirleme eğilimine sahiptir. Parlamento seçimleri sonrasında hükümet, küresel fiyatlardaki değişimlerin elektrik tüketim fiyatlarına ve doğal gaz fiyatlarına etki etmesine izin vermemiştir. Elektrik sektöründe çapraz sübvansiyon sürmektedir. Kamu kurumlarının ve yerel yönetimlerin elektrik faturalarına ilişkin birikmiş borçları bulunmaktadır. Düzenleyici çerçeve yürürlükte olmasına rağmen, başta enerji olmak üzere altyapı sektörlerinin (*backbone services*) serbestleştirilmesi durmuştur.

Düzenlenmiş ücretler halihazırda tüm Tüketici Fiyat Endeksi sepetinin toplam ağırlığının % 10.2’sine tekabül etmektedir. Ücret reformu tamamlanmamıştır; elektrik ücretleri maliyetleri yansıtmaktan uzaktır ve sektörler arası sübvansiyonları içermektedir. 2007 yılının başında hükümet, küresel fiyatlardaki sert artışa rağmen uzun yıllardır dondurulmuş olan enerji fiyatlarını yükseltmeyi reddetmiştir. Fiyatların serbestleştirilmesi oldukça iyi durumdadır, ancak bu alanda –geçen bir yıl içerisinde-fazla bir ilerleme kaydedilmemiştir.

2006 yılında 87 özelleştirme sözleşmesi tamamlanmıştır. Bunların getirileri GSYİH’nın %2’sine tekabül etmektedir. 2007 yılında özelleştirme süreci yavaşlamıştır. İstanbul’da iki adet gayrimenkul satışı gerçekleştirilmiştir. Kamu bankası olan Halkbank’ın %25’lik kısmı halka arz yoluyla satılmıştır. Petkim Temmuz 2007’de özelleştirilmiştir. Hükümet elektrik dağıtım varlıklarının özelleştirmesini ihale sürecinin başlangıcından sonraya ertelemiştir. Enerji, bankacılık, petro kimya ve hava taşımacılığı sektörleri halen büyük özelleştirmeleri beklemektedir. Gündem henüz tamamlanmamıştır, GSYİH’nın %5’i (ve imalattaki katma değer %15’i) halen kamu iktisadi teşebbüsleri tarafından oluşturulmaktadır. Özelleştirmedeki ilerleme kayda değer olmasına rağmen gündem henüz tamamlanmamıştır.

Pazara Giriş ve Çıkış

2006 yılında iş kurulması süreci iyileştirilmiştir. Bunun neticesinde, bir iş kurulması sadece 9 gün sürmektedir. Bu, dünyadaki en hızlı iş kurma süreçlerinden birisidir. 2006 yılında yaklaşık 100.000 işletme kurulmuştur. Bu sayı bir önceki yıllarla neredeyse aynıdır. Ancak, iş kurma masrafları (yaklaşık 75 Avro olarak tahmin edilmektedir) oldukça yüksektir. Bir şirketin mallarının ve hesap defterlerinin resmi kaydı için alınanlar ve benzeri bazı harçlar şeffaf değildir. Ticaret sicil kayıtlarına ilişkin harçlar yüksektir. Türkiye’de işletmelerin kapatılması pahalıdır ve uzun sürmektedir. İflas işlemleri 6 yıl sürmektedir ve ortalama %10 gibi düşük bir istirdat oranı vardır. Bu nedenle pazardan çıkışın önündeki engellerin kaldırılmasına ilişkin ilerleme zayıf kalmıştır. Türkiye bir piyasa ekonomisinin yasal çerçevesinin büyük bir kısmını oluşturmuştur ancak uygulamayı sağlamalıdır.

Hukuki sistem

Mülkiyet haklarının düzenlenmesini içeren hukuki sistem çalışmaktadır. Bununla birlikte, yasalar ve sözleşmelerin uygulanması daha da geliştirilebilir. Özellikle ticari mahkemeler göreceli olarak yavaş çalışmakta, çerçeve düzenlemenin kabul edilmesi ve uygulanması arasındaki zaman farkı genellikle uzun olmaktadır. Ayrıca, özerk kuruluşların ve mahkemelerin yabancı yatırımcılarla da ilgili olan kararlarının uygulanabilirliğinde zorluklar devam etmektedir. Adli personelin eğitimi her zaman yeterli olamamakta; bu durum ticari mahkemelerin hızlı bir şekilde çözümlenmesini engellemektedir. Fikri mülkiyet hakları ile ilgili yasal düzenlemelerin uygulanması uygun olarak gerçekleşmemektedir.

Mali sektördeki gelişmeler

Bankacılık sektörü güçlü ekonomik büyüme ve düzenleyici çerçevenin gelişmesine bağlı olarak özellikle mali aracılık alanında önemli ilerlemeler kaydetmiştir. 2006-2007 yılının oynaklık görülen dönemlerine rağmen, mali piyasalar önemli ölçüde esneklik göstermiştir. 2006 yılı ortasındaki mali sarsıntıdan etkilenmesine rağmen mali piyasaların risk oranları, özellikle piyasa fiyatlarındaki iyileşmeye bağlı olarak 2006’nın ikinci yarısında iyileşme göstermiştir. Özel krediler 2005 yılında GSYİH’nın %25’ini oluştururken, 2007 ortasında bu oran %32’ye yükselmiştir. Bankaların toplam varlığı 2006 yılının başında GSYİH’nın %81’ini oluştururken, 2007 ortasında bu oran %90’a ulaşmıştır. 2006 yılında sektör, Türk malvarlıklarına yabancı yatırımcıların çekilmesindeki hızlı toparlanmadan yararlanmıştır. Bankacılık sektöründeki yabancı yatırımcıların artan payları rekabeti güçlendirmiştir. Hisselerinin çoğunluğuna yabancı bankaların sahip olduğu bankaların toplam Türk banka aktifleri içindeki payı 2005 yılında %12 iken 2007 yılının ortasında

%25'e yükselmiştir. Mali aracılık maliyetleri halen yüksektir; neredeyse kredi faiz oranlarının üçte birine ulaşmıştır ve aracılık faaliyetlerinin önündeki önemli engellerden birini teşkil etmeye devam etmektedir. Genel olarak, bankacılık sektörü iyi durumdadır.

Bankacılık sektöründeki denetleme standartları, Bankacılık Yasası'nın 2005'de kabulünü takiben önemli ölçüde güçlendirilmiştir. Mali holdingler ile leasing (finansal kiralama), faktoring ve tüketici finansmanı şirketlerine ilişkin düzenleyici ve denetleyici gücün Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'na (BDDK) devredilmesini öngören tüzüklerin önemli bir bölümü 2006-2007 döneminde uygulanmaya başlanmıştır. Bununla birlikte, ülke ve transfer riskleri ile banka defterlerinde faiz oranları riskine ilişkin bir düzenleme yapılmamış olması düzenleyici çerçevenin etkinliğini engellemektedir. Buna ek olarak, özellikle holding şirketleri ve bankacılık gruplarının entegre denetimindeki risklerin her zaman konsolide olarak değerlendirilmemektedir. Bankacılık alanındaki yoğunlaşma makul (toplam bankacılık varlıklarının %60'ından biraz fazlası beş büyük bankanıdır) olarak değerlendirilebilir. Genel olarak, mali sektörün denetlenmesi daha da güçlenmiştir.

Bankacılık dışındaki temel mali kurumlar, örneğin sigorta şirketleri, emeklilik fonları, leasing ve faktoring firmaları önemli ölçüde büyüme kaydetmişler, ancak toplam varlıkları 2007 yılının ortasında GSYİH'nın yalnızca %10'ununa erişebilmiştir. Şubat 2007'de yeni bir mortgage yasası kabul edilmiş; yeni Sigortacılık Yasası Haziran 2007'de Parlamento'da onaylanmıştır. Yeni düzenleme mali sektörün esnek ve güvenli bir şekilde genişlemesinin kolaylaştırılmasını hedeflemektedir. Hızlı büyüyen ancak yine de yeterince sermayeye sahip olmayan hisse senedi piyasaları da anonim şirketler sektörünün mali olanaklarını iyileştirmesi için artan bir öneme sahiptir. Son 10 yıldır ilk kez 2006 yılı ortasında Türk Lirası üzerinden anonim şirket tahvili çıkarılmıştır. Bankacılık dışı mali kurumlar küçük, ancak artan bir dinamizm ve hızlı genişleme göstermektedir.

3.2 Birlik içerisindeki rekabet baskısı ve piyasa güçleri ile başa çıkabilme kapasitesi

İşleyen piyasa ekonomisinin varlığı

Makroekonomik istikrar geniş ölçüde korunmaktadır. Yakın zamandaki mali piyasa türbülansları iş yapma ortamına bir belirsizlik getirmiş olmakla birlikte, aynı zamanda ekonominin şok etkilere karşı esnekliğinin iyileştiğinin göstergesi olmuştur. Yetkili kuruluşlar firmaların piyasaya girişi ve faaliyet göstermesi önündeki idari engelleri azaltarak; gelir ve kurumlar vergilerini azaltarak ve basitleştirerek; vergi idaresinin ve kurumsal yönetiminin etkinliğini iyileştirerek; devletin sahip olduğu birçok firmayı özelleştirerek; kurumsal yönetimi iyileştirmeye odaklanarak yatırım ortamını iyileştirmişlerdir. Bununla birlikte; devlet

yardımlarında şeffaflığın azlığı ve piyasadan çıkış gibi konularda piyasaların işleyişini bozan bazı durumlar değişmemiştir.

Beşeri ve fiziki sermaye

Yetkililer Ulusal Kalkınma Planı'nın (2007-2013) temel bir parçası olarak yeni bir eğitim reformu programı tasarlamışlardır. Bu programın eğitim, modernleştirme ve reform için iki bacağı bulunmaktadır: eğitimin talebe cevap verebilir hale gelmesinin artırılması ve eğitim sisteminin güçlendirilmesi. Bununla birlikte, konuyla ilgili zorluklar önemli derecedir. Türkiye'de üst seviyedeki öğrencilerin performansları iyi olmakla birlikte, Türk öğrencilerin büyük bir bölümü temel beceriler ve problem çözümünde en alt yeterlilik düzeyindedir. Türkiye'de öğrenci notlarının dağılımı yüksek oranda alt düzey yeterliliğe doğru kaymaktadır. 20 ile 24 yaş arası gençlerin %40'ı ortaokul mezunudur; okul yaşı gelmiş çocukların yaklaşık %10'u halen ilkokula kayıt olmamıştır. Reformlar ve eğitime bütçeden ayrılan payın artırılması eğitim seviyesinin gelişmesinde olumlu etkide bulunmakla birlikte, önemli sorunlar devam etmektedir.

İş gücüne katılım oranlarında, özellikle kadınlar ve yaşlılar açısından 2006 ve 2007 yıllarında artış olmakla birlikte düşük kalmaktadır. Çalışan nüfusun hızlı bir şekilde artması ve tarım dışındaki sektörlere yönelmesi yeni istihdama önemli ölçüde ihtiyaç yaratmaktadır; ancak kırsal ekonominin sınırlı çeşitliliği ve becerilerin işe uygunluğunun yanı sıra iş gücü piyasasının katılığı da büyük dengesizliklerin devam etmesine neden olmaktadır. Kayıt dışı ekonomideki istihdamın azaltılmasına ilişkin az sayıda sistematik çalışma gerçekleştirilmiştir. İş gücü ve istihdamın iyileştirilmesine ilişkin düzenlemelerde önemli bir değişiklik gerçekleşmemiştir. Yasal düzenlemeler, işsizlerin ancak %4'den azının işsizlik yardımı almasına rağmen, istihdamı korumaya odaklanmıştır. Emeğin istihdamında ücret dışı maliyetlerin yüksekliği devam etmektedir. İş gücü piyasasına ilişkin aktif politikaların etki alanı geniş değildir ve işsizliğin azaltılmasında kısıtlı başarı sağlamışlardır. Kurumlar vergisi oranları, yakın zamanda indirilmiş olmasına rağmen, yüksek ve karmaşıktır. İş gücü üzerindeki vergiler (gelir vergileri ve sosyal güvenlik primleri) de görece yüksektir. Bu sistem, serbest meslek girişimcilerinin kayıt dışında kalmasını teşvik etmiştir. 2006 yılında gelir vergisi tavanı %40'dan %35'e, vergi dilimlerinin sayısı 4'e düşürülmüştür. Genel olarak, iş gücü piyasasında zorluklar devam etmekte, bu alanda oluşturulan politikaların sağladığı çözümler kısıtlı kalmaktadır.

Özel brüt sabit sermaye birikimleri 2006 yılında yaklaşık %30 oranında artmış, ancak büyüme 2007'nin ilk yarısında %7'ye düşmüştür. Özel sermaye birikimleri nominal GSYİH'nin yaklaşık %17'sini oluşturmuştur. Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY) akışı 2006 yılında önemli ölçüde artarak GSYİH'nin yaklaşık %4,9'una yükselmiştir. DYY'nin yaklaşık %85'i hisse senedi yatırımı olarak, yaklaşık %14'ü gayrimenkul edinimi olarak gerçekleşmiştir. Sonuç olarak, DYY stoku 2006 yılının neredeyse yarısına (%46), 37,3 milyar Avro'ya (GSYİH'nin yaklaşık %20'sine) ulaşmıştır. 2006 yılında hisse senedi yatırımlarının büyük çoğunluğu (%40'ı)

mali hizmetlerde, iletişimde (%36), toptan ve perakende ticarete (%9) ve kimyasallarda (%3) gerçekleşmiştir. DYY akışı 2007'nin ilk yarısında GSYİH'nin %5'ine ulaşarak güçlü olarak devam etmiştir.

Altyapı yatırımlarına uzun yıllar boyunca kamu maliyesinin konsolide edilmesi ihtiyacından ve önceliği az olan harcama kalemlerinin azaltılmasının başarısız olmasından dolayı yeterince destek sağlanamamıştır. Büyük yatırımlara başlanamamıştır. Hükümetin resmi hedefinin araştırma ve geliştirme harcamalarının 2010 yılına kadar GSYİH'nin %2'sine ulaştırılması olmasına rağmen, 2006 yılı gerçekleşmesi %0.7'de kalmıştır. Uygun olmayan altyapı, özellikle enerji arzı alanı da dahil olmak üzere ekonomik faaliyetleri giderek artan bir biçimde etkilemektedir. Brüt elektrik tüketiminin büyümesi; ekstra enerji üretimi kapasitesi inşa edilmemiş olmakla birlikte, geçen 4 yıl içerisinde ortalama yaklaşık %7 olarak belirlenmiştir. Altyapı alanındaki gelişmeler mütevazı ölçüde gerçekleşmiştir.

Sektör ve işletmelerin yeniden yapılandırması

Tarımın istihdamdaki payının toplam istihdama oranı 2005 yılındaki %30 oranından 2006'da %27 oranına gerilemiştir. Sanayi sektöründe (inşaat dahil) istihdam yaratılmış ve toplam istihdam içerisindeki payı %24'den, 2006'da %26,5'e yükselmiştir. Hizmet sektöründeki istihdam 2005 yılında %42 iken, 2006'da %47'ye yükselmiştir. Son beş yıldır ilk kez, sanayideki ve hizmet sektöründeki istihdam artışı tarımsal istihdamdaki azalmayı telafi etmiştir. Tarımın boyutu 2005'de GSYİH'nin %10,3'ü iken 2006'da %9,2'ye gerilemiştir. Sanayi (inşaat dahil) GSYİH'nin yaklaşık %31'i ile orantısız olarak aynı düzeyde kalmıştır. Hizmetler ise GSYİH'nin %60'ına yükselmiştir. Gayri resmi ekonomi, ekonominin rekabet edebilirliğini etkiler bir büyüklükte kalmıştır. Genel olarak, ekonominin yapısal dönüşümü ivme kazanmıştır.

Türkiye'de KOBİ'ler işletmelerin %99'unu, toplam istihdamın %80'inini oluşturmaktadır. Bununla birlikte, KOBİ'lerin payının sermaye yatırımlarında yalnızca %38, katma değerde %26, ihracatta %10 ve banka kredilerinde %5 düzeyinde kalmasının nedeni, düşük iş gücü verimliliği, mali imkanlara yetersiz erişimleri ve yabancı piyasalara girişteki engellerdir. Kayıt dışılık tüm sektörlerde yaygın olmakla birlikte özellikle KOBİ'ler arasında daha da önemli bir sorundur. Genel olarak, KOBİ'lerin finansmana erişimleri yetersizdir ve genellikle "gri -yarı kayıt dışı" ekonomide faaliyet göstermektedirler.

Yeniden yapılandırma, telekom sektörü gibi bazı alanlarda özelleştirme tarafından desteklenmiştir. Yeniden yapılandırma ve Halkbank'ın %25'inin birincil halka arzı da dahil olmak üzere kamu bankalarının özelleştirilmesinin hazırlıklarında ilerleme kaydedilmiş; ancak süreç üst üste ertelenmiştir. Enerji sektörünün yeniden yapılandırılması ve liberalleşmesine yönelik çabalar da takvimin gerisinde kalmıştır. Sektörün temel sorunlarından birini çapraz sübvansiyon ve geniş dağıtım kayıpları oluşturmaktadır. Özel

sektörde, yüksek verimlilik nedeniyle yeniden yapılandırma büyük ölçüde başarılı olmuştur. İşletmelerin yeniden yapılandırılması karma bir hızda devam etmiştir.

Devletin rekabet edebilirlik üzerindeki etkisi

Genel olarak, devletin piyasalar üzerinde oynadığı aktif rol daha da azalmıştır. Rekabet Kurumu'nun çalışmaları devam etmiştir. Kurumun rolü genel olarak iktisadi aktörler tarafından da memnuniyetle karşılanmış, özelleştirme süreciyle de güçlenmiştir. İşletmeler alanında şeffaflık artmış, yeni yasal düzenlemeler tam olarak henüz uygulanmamasına rağmen muhasebe standartları güncellenmiştir. Devlet yardımlarının şeffaf bir şekilde izlenememesi ve piyasa koşullarının bozulmasını azaltıcı politikaların desteklenmesi ekonomideki rekabet ve rekabet edebilirliği ters bir şekilde etkilemektedir. Kamu ihale politikaları düzenleyici çerçevede oluşturulan istisnalar nedeniyle olumsuz etkilenmeye devam etmiştir.

AB ile ekonomik entegrasyon

Türkiye'nin ticarete açıklığı son derece artmıştır. Malların ve hizmetlerin ihracat ve ithalatı 2005 yılında GSYİH'nin %63'ünü oluşturmuştur. AB ülkelerine ihracatın payı 2005'deki %52,3'lük orandan 2006'da %51,6'ya gerilemiş; ancak komşu ülkeler bölgede artan istikrardan yararlanmışlardır. AB'den ithalatın toplam ithalata oranı 2005'deki %42,1 seviyesinden, Türkiye'nin AB dışındaki ülkelere enerji ihracat oranının artmasına bağlı olarak, %39,3'e düşmüştür. AB, Türkiye'nin en büyük ticari ortağı olmayı sürdürmüştür; ancak diğer pazarlar da önem kazanmaktadır. 2005'de AB'den DYY akışı toplam DYY'nin %58'ini oluştururken bu oran 2006'da %82'ye yükselmiştir. DYY stoğu yıllık GSYİH'nin %20'sini oluştururken bu miktarın üçte ikisi AB ülkelerinden gelmiştir.

Üretim sektöründe iş gücü verimliliğinin büyümesinin 2006 ve 2007'de daha artarak, yıllık olarak %15'den %5'in altına düştüğü hesaplanmıştır. Aynı dönemde çalışma saati başına üretim %5,3 oranında artmıştır. Verimlilik, çalışan sayısının %6 oranında düştüğü ve verimliliğin %10 oranında arttığı kamu sektöründe de iyileşmiştir. Reel efektif döviz kurunun (işçi maliyeti birimi temelinde) artış hızı önemli ölçüde yavaşlamıştır. Verimlilik büyümesi ekonominin çoğu sektöründe yavaşlamıştır.

Türkiye'nin satın alma gücü standartlarına göre hesaplanan kişi başına ortalama geliri, 2006'da AB-27'nin 2007'deki ortalamasının yaklaşık %30'u düzeyinde gerçekleşerek, 2005'deki oranın biraz üzerine çıkmıştır.